

A házasság fejlődésének rövid áttekintése

26. oldal

ISSN 2062-9699

A TARTALOMBÓL:

[alkotmány- és jogtörténet]

- TÖRTÉNETI ALKOTMÁNYUNK VÍVMÁNYAI
- AZ ESKÜDTBÍRÓSÁGOK ÉS NÉPBÍRÓSÁGOK HASONLÓSÁGAI

[tdk hírek]

- A MÁJT TDK FÉLÉVES PROGRAMTERVE
- RÖVID HÍREK A JOGHISTÓRIA VILÁGÁBÓL, KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

[jog és kultúra]

- SEUSO KINCSEK
- BŰN ÉS BŰNHÖDÉS

[tartalomjegyzék]

[főszerkesztői köszöntő]	3
-----------------------------------	---

[alkotmány- és jogtörténet]

Gera Anna: Történeti alkotmányunk vívmányai – az alaptörvényi szabályozás kiindulópontjai és értelmezési lehetőségei (I. rész)	4
Kárász Marcell: „Azóta a hatóságok erősen dolgoztak a területben...” – Mozaik a választási visszaélésekről a Horthy-korszakban	9
Zanócz Gréta: Az esküdtbíráskodás és a népbíráskodás hasonlóságai Magyarország történelmében	13
Újhelyi János Ábel: Az esztergomi érsek királyné-koronázáshoz kapcsolódó jogai	20
Varga Kristóf Attila: A házasság fejlődésének rövid áttekintése	26

[akkor és most: jogintézményeink jogtörténeti vonatkozásai]

dr. Illés Kristóf: Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének szervezettörténeti áttekintése	31
Szabó András: A büntetőeljáráshoz kapcsolódó közveitői eljárás a 2000-es évek végén	36

[jog és kultúra]

Kiállításajánló • Seuso kincsek	41
Színházajánló • Bűn és bűnhődés	42

[tdk hírek]

Kovács Ákos Tibor: Bemutatkozik a MÁJT TDK	43
Kovács Ákos Tibor: A MÁJT TDK féléves programterve	44
Bemutatkoznak a MÁJT Tanszék demonstrátorai	46

[jogtörténeti érdekességek]

Maschefszy Emese: Érdekességek a jogtörténet világából	50
---	----

A címlapon Vasilii Purkiev: Egyenlőtlen házasság című festménye látható.

© Zanócz Gréta, Kovács Ákos Tibor 2018
© A szerzők, 2018
© Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, Joghistoria, 2018

Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet.

Elérhetőségünk: joghistoria@gmail.com

JOGHISTÓRIA

SZERKESZTŐSÉG

Felelős szerkesztő:
dr. Képesy Imre

Főszerkesztők:
Zanócz Gréta
Kovács Ákos Tibor

SZERKESZTŐK

Zanócz Gréta
(Alkotmány- és jogtörténet)

Kovács Ákos Tibor
(TDK hírek)

Gera Anna
(Jog- és kultúra)

Sall Zsófia
(Jog- és kultúra)

Maschefszy Emese
(Jogtörténeti érdekességek)

Vuncs Rajmund
(Akkor és most: jogintézményeink jogtörténeti vonatkozásai)

KORREKTÚRA

dr. Képesy Imre

BORÍTÓTERV ÉS
BELSŐ TERVEZÉS

Barkóci Dávid

KIADJA

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi
Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti
Tanszék

(Cím: 1053 Budapest, Egyetem
tér 1-3., II. em. 211.; Tel./Fax.: 06
1 411 6518)

ISSN 2062-9699

KAPCSOLAT

joghistoria@gmail.com

LAPZÁRTA

2018. október 20.

Kedves Olvasóink!

Szeretettel köszöntünk benneteket a Joghistoria szerkesztői nevében!

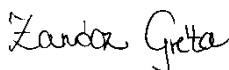
Folyóiratunk az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének hivatalos lapja, amelyben nemcsak demonstrátorink kapnak lehetőséget tudományos igénnyel megszerkesztett műveik publikálására, hanem egyetemünk azon hallgatói is, akik szeretnék az alkotmánytörténeti és jogtörténeti vonatkozású kutatásaik eredményét mások számára is hozzáférhetővé tenni.

Célunk egy olyan folyóirat megjelentetése, amely alátámasztja azon álláspontunkat, miszerint a jogtörténet létjogosultsága a mai világban is megkérdőjelezhetetlen. Amellett, hogy a Joghistoria megjelenése szolgálja a tudományos ismeretek minél szelesebb körben történő terjesztését, célja a hallgatók és a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék közötti kapcsolat kialakításának és elmélyítésének elősegítése is. Rendszeresen közlünk híreket tudományos diákkörünk fontosabb üléseinkről, illetve tájékozódhattok tervezett féléves programunkról is. Ezen évfolyam kezdetétől újabb rovatokat szeretnénk indítani, amelyek célja elsősorban a kulturális és közösségi ismeretek terjesztése, valamint a tudományos eredmények közvetítése a hallgatók irányába. Fontosnak tartjuk azt is kiemelni, hogy a Joghistoria az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának egyetlen olyan hallgatók által szerkesztett folyóiratának tekinthető, amely hallgatóink tudományos cikkeinek megjelentetését szolgálja.

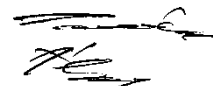
Ennek megfelelően folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet. A TDK hírekben a Tanszék Tudományos Diákkörének mindennapi tevékenységéről és munkájáról kaphattok bővebb tájékoztatást. A Jog és kultúra rovatunkban különböző jogi vonatkozású filmekről, könyvekről és kiállításokról szerezhettek további információkat. A Jogtörténeti érdekességek rovatunkban pedig számos jogtörténeti vonatkozású információval gazdagíthatjátok tudásotokat.

Végezetül szeretnénk megköszönni nagylelkű támogatóink, így a Magyar Országos Közjegyzői Kamara, a Magyar Ügyvédi Kamara, a Nagy és Trócsányi Ügyvédi Iroda, valamint a Kovács Ügyvédi Iroda adományát, erről bővebben a 45. oldalon olvashattok.

Kellemes olvasást kívánunk!

Zanócz Gréta

Kovács Ákos Tibor

Történeti alkotmányunk vívmányai – az alaptörvényi szabályozás kiindulópontjai és értelmezési lehetőségei (I. rész)

Írta: GERA ANNA

Hogyan kapcsolódhat össze a jogtörténet és a hatályos jog?

Jelenleg hatályos Alaptörvényünk R) cikkének (3) bekezdése kimondja, hogy „Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.”¹ Ez a bekezdés egyedülálló mind a magyar, mind a nemzetközi alkotmánytörténetben²: ennek révén a 2011-es alkotmányozó hatalom egy olyan szöveget emelt a nemzeti jogforrási hierarchia tetejére, amelyben egymásba fonódik a múlt és a jelen, s amely a hagyományos alkotmánytípusi dichotómia kereteit feszegeti a kartális és a történeti alkotmány összekapcsolásával³.

A történeti alkotmányunk vívmányainak fogalmát először az Alaptörvény preambuluma⁴ szolgáló Nemzeti hitvallásban olvashatjuk, amely kimondja, hogy „Tiszteletben tartjuk a történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.”⁵ (A hetedik alaptörvény-módosítás eredményeképpen ezt a bekezdést a „Valljuk, hogy a történeti alkotmányunkban gyökerező önazonosságunk védelmezése az állam alapvető kötelessége” sor követi, amely önmagában is érdemes a jogtörténeti vizsgálatra.)

A Nemzeti hitvallásban való szerepeltetés kifejezésre juttatja az Alaptörvény azon igényét, hogy a történeti állam és a történeti alkotmány részeként, folytatójaként lépjen a jogrendszer csúcsára, ugyanakkor a történeti alkotmányunk vívmányai fordulat nem pusztán a legitimáció megerősítésére szolgál: nem sokkal később a normaszövegben, a fent idézett R) cikk (3) bekezdésben kifejtett értelmezési szabályban már alapelveként jelenik meg az ezzel összhangban történő alaptörvény-értelmezés.

Különös fordulat az Alaptörvény történetében, hogy éppen az értelmezési szabály az, amely leginkább értelmezésre szorul. Ugyan az az általános vélekedés és a kifejezés értelmezésére törekvő munkák visszatérő konklúziója, hogy az értelmezési gyakorlatot az Alkotmánybíróságnak kell kialakítania⁶ (akár a történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban értelmezve az erre vonatkozó értelmezési szabályt), számos jogterület (a jogtörténet mellett különösen az alkotmányjog és a jogelmélet) próbált meg választ adni arra a kérdésre, hogy mi érthető e fogalom alatt. Cikkemben ezen elméletek összegzésére és szintézisbe hozására teszek kísérletet, az első részben az Alaptörvény megszületésének körülményeire, a másodikban pedig a hatályba lépését követően kidolgozott elméletek elemzésére helyezve a hangsúlyt.

Mit jelent az, hogy „a történeti alkotmány vívmányai?”

A történeti alkotmány fogalma önmagában nem az Alaptörvény által bevezetett újdonság: azt az alkotmánytípust jelöli, amely többféle (írott és íratlan, különböző jogforrási szinten álló), időben elkülönülve, egymástól legalább részben függetlenül létrejövő normából áll, tehát amely esetében bár a társadalmi-gazdasági berendezkedésre, az államszervezet felépítésére és az alapvető jogokra vonatkozó szabályokat nem egy egységes dokumentum foglalja magában, maga a szabályrendszer így is az egységességre törekszik⁷.

A „vívmány” értelmezése kapcsán viszont már nem beszélhetünk konszenzusról, sőt, éppen a kifejezés bizonytalan, homályos volta az, amely a legtöbb értelmezési problémát veti fel. Eltérnek a nézőpontok annak kapcsán, hogy mennyiben ruházható fel a vívmány fogalma önálló jelentéssel, és ha igen, milyen tartalom kapcsolódik hozzá, ha

pedig nem, akkor melyek azok az elméleti konstrukciók, vagy pedig más értelmezési mód szerint melyek azok a konkrét jogi normák, amelyekre utal, vagy amelyek összességét magában foglalja.

Sem az Alaptörvény létrehozására irányuló, T/2627-es irományszámmal ellátott, „Magyarország Alaptörvénye” címet viselő törvényjavaslat indoklása, sem az Alaptörvényhez készült Kommentár nem határozza meg a történeti alkotmány vívmányainak fogalmát, minkét szöveg szóhasználatát jellemzi, hogy a kifejezést egyértelműnek feltételezi vagy legalábbis akként kezeli. Az alkotmányozó hatalom akaratának megismerési forrását képezik azonban az országgyűlési jegyzőkönyvek is, a következőkben az ezekből kiolvasható álláspontokat szeretném bemutatni.

Történeti alkotmányunk és vívmányainak szerepe az alkotmányozó országgyűlésen

A 2011-es alkotmányozási folyamat ellentétes reakciókat váltott ki a politikai szereplők körében. Az Alaptörvény 2012. január 1-jei hatályba lépését megelőzően Magyarországon az 1949. évi XX. törvénybe foglalt Alkotmány jelentette a legfelsőbb jogi normát, s bár annak tartalmában az 1989-es rendszerváltást követően alapvető változások következtek be, a politikai erők egy része úgy érezte, hogy az új rendszer legitimálásához szükséges egy új legfelsőbb norma elfogadása, amely jogfolytonosságot teremt azzal a történeti alkotmánnyal, amellyel álláspontjuk szerint az 1949. évi XX. törvény szakított. A politikai erők másik része ezzel szemben nem kérdőjelezte meg az Alkotmány legitimitását és annak tartalmával is elégedett volt, vitatta az alkotmányozás szükségességét és megalapozottságát, ennek kifejezése végett pedig úgy döntött, hogy kivonul az alkotmányozási folyamatból.

A folyamatban így a független képviselők mellett három párt vett részt aktívan: a Fidesz – Magyar Polgári Szövetség (Fidesz) és a Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP) és a Jobbik Magyarországért Mozgalom (Jobbik). Mindhárom párt kifejtette az álláspontját a történeti alkotmány,

és a történeti alkotmány vívmányai kapcsán, a felszólalások pedig a vélemények közötti komoly eltérésekről tanúskodnak.

A három párt közül a Jobbik volt az, amely a legnagyobb jelentőséget tulajdonított a történeti alkotmány vívmányainak. A felszólalások alapján három központi megállapítást azonosíthatunk, amely megítételekor a párt a kommunikációját e fogalomra alapozta: (1) A történeti alkotmánnyal való jogfolytonosság megteremtése az egyetlen legitim módja az alkotmányozásnak.⁸ (2) A történeti alkotmányt a sarkalatos törvények sorozata képezi.⁹ (3) „*A Szent Korona-tan a magyar történeti alkotmány alapelveinek közös megnevezése.*”¹⁰

Ezek közül az első kapcsán az alkotmányozási folyamatban részt vevő pártok között összességében egyetértés volt, kiemelni azért érdemes mégis ezt, mert a Jobbik kommunikációjában jutott a leginkább kifejezésre ez az álláspont. „*Történeti alkotmányunk jogrendszere – mondta felszólalásában Gaudi-Nagy Tamás jobbikos képviselő – a biztosítéka a nemzet szabadságának, (...) ezért töretlen hittel és optimizmussal veszünk részt a vitában, bízva abban és küzdve azért, hogy egy olyan alaptörvény kerüljön elfogadásra, amely helyreállítja a történelmi jogfolytonosságot, és modern keretek között ezeréves történeti alkotmányunk elveit, rendelkezéseit juttatja érvényre.*”¹¹ Külön kiemelendő, hogy ezzel összefüggésben a Jobbik többször felszólalt, hogy a történeti hagyományok ne csak a preamulum szintjén jelenjenek meg az Alaptörvényben, hanem a normaszöveg részét képezve¹² (illetőleg megjegyzendő, hogy az úgynevezett „ezeréves hagyomány” kapcsán nem volt egyetértés a képviselők között, Lendhardt Balázs jobbikos képviselő felszólalásában „*a keleti puszták szittya tudatú és vérű nemzetségére*” vezeti vissza a magyar történelem kezdetét¹³).

A második és a harmadik állítás a történeti alkotmány értelmezésére tesz kísérletet, a két eltérő definíció pedig arról árulkodik, hogy a Jobbik álláspontja ekkorra még nem kristályosodott ki. A harmadik állítás, amely a Szent Korona-tan a történeti alkotmány értékeivel azonosítja, ráadásul önmagában sem egyezik a tudományos közösség uralkodó álláspontjával, mely szerint ugyan a

Szent Korona-tan a történeti alkotmány magyarországi megjelenésének szerves része, de nem kizárólagos tartalma, hiszen az egy közjogi koncepció, amely a Szent Koronát mint jogi személyt teszi a hatalom egyedüli birtokosává, nem pedig az összes magyarországi jogi alapelv gyűjtőfogalma.¹⁴

A Jobbik álláspontjával helyezkedik szembe a Fidesz, amely képviselői két, a történeti alkotmány vívmányai szempontjából fontos állítás köré építik felszólalásaikat: mindamellett, hogy elismerik annak fontosságát, (1) a történeti alkotmány fogalma homályos, és (2) éppen ezért nincsen helye a normaszövegben. Pósnán László megfogalmazásában: „Persze a történeti alkotmány jól hangzik, jólesik rá hivatkozni, de azért lássuk be, amikor válogatunk a magyar történelem különböző dokumentumaiból, akkor kellően önkényesen is tesszük ezt. (...) Én csak azt szeretném tisztelettel kérni, hogy amikor hivatkozunk dolgokra – én értem a szellemiséget és egyet is tudok érteni vele –, csak kellően precízen fogalmazzunk, nehogy áthallások, mellékhallások vagy rossz mellékhallások születhessenek”¹⁵.

A KDNP a történeti alkotmány jelentőségének vonatkozásában a két álláspont között helyezkedik el, ezt már az is bizonyítja, hogy felszólalásainak nem képezi központi témáját a kifejezés értelmezése és az arra való hivatkozás. A párt képviselője, Lukács Tamás így fogalmaz: „A történetiség alatt (...) a József Attila-i kifejezést [értem]: Az összejtig vagyok minden ő. Nem értem azonban alatta a történeti alkotmányt, mert ha ebben a kérdésben következetesek lennénk, úgy nem volna szükség írott alkotmányra.”¹⁶ Később kifejti, hogy a történetiség a közjó és a jövő nemzedék szolgálatának szempontjából bír kiemelt jelentőséggel, példaként hozva a vallásszabadságot kimondó torzai országgyűlést, az ellenállási jogot elismerő Aranybullát és az idegenek befogadásáról szóló istváni intelmeket.

Mindebből kitűnik tehát, hogy az alkotmányozó hatalom vívmány-fogalmának keresése túlzott leegyszerűsítéshez vezet, s mint ilyen nem járhat sikerrel: nem létezett ugyanis egységes alkotmányozói akarat, az alaptörvényi szabályozás ebből adódóan pedig úgy született meg, hogy annak

a tartalma nem bírt egy kizárólagos és mindenki számára azonos jelentéssel.

A vívmány-fogalom értelmezése az Alaptörvény megszületését követően

Az egységes fogalom hiánya felkeltette a tudományos és politikai közösség figyelmét és természetesen maga után vonta a vívmány-fogalmat értelmező és értékelő szakmai vélemények megjelenését. Azok az elemzők, akik a politikai életben is aktív szerepet vállaltak, egy új, az országgyűlési érvelésben kiemelt figyelmet nem kapó összefüggésre hívták fel a figyelmet: a vívmány szó az európai uniós jogban ismert „*acquis communautaire*” kifejezéssel rokonítható.

Az *acquis communautaire* európai uniós szakkifejezés, amely „a közösségi értékrend már (konkrét jogszabályok szintjén is) elért eredménye”¹⁷, amely „minden uniós szabályt, döntést, gyakorlatot magában foglal”¹⁸. Nem értelmezhető azonban a magyar vívmány-kifejezés ennek a fogalomnak a nemzeti jogrendbe való azonos tartalmú átvételével, ugyanis az alaptörvényben szereplő fogalom egyfajta értékválasztást is tükröz, pusztán csak azokat a jogfejlődés során hozott döntéseket emeli az Alaptörvény értelmezését végző bíróságok látókörébe, amelyek már úgy mond „kiállták az idő próbáját”, amelyek értékes voltát „a társadalom által vallott alkotmányos felfogás”¹⁹ elismeri.²⁰

Ezen értelmezés szerint tehát a történeti alkotmányunk vívmányai kifejezés mögött konkrét és az általános társadalmi megítélés szerint máig fontos értéket kimondó jogi normák húzódnak meg – ez a definíció szemléletes, ugyanakkor mindamellett, hogy a politikai közösségben való uralkodó mivolta mellett számos más tudományos magyarázat is létezik (amelyekről cikkem második részében írok majd), több problémát vet fel, mint amennyit megold.

Számos kérdés merül fel ugyanis az így megalkotott vívmány-fogalom kapcsán, melyeknek egy része technikai: Mennyiben van összhang-

ban a jogbiztonság követelményével, ha eddig hatályon kívül állóként kezelt jogi normákat vonunk be a hatályos jog értelmezésébe? Mi az a korszakhatár, amin túl már történeti szabályként tekinthetünk vissza a jogi normákra? A másik probléma pedig elméleti jellegű: Melyek ezek az értékek? Hogyan állapítja ezt meg a társadalom, illetve ki képviseli és kommunikálja az általános társadalmi meggyőződést? Mi alapján állapítható meg, hogy két, azonos kérdést szabályozó norma közül melyik értékesebb?

Az első probléma jogdogmatikai szempontból nehezen oldható fel, de talán megoldást kínál rá a történeti alkotmány vívmányai kifejezés alkalmazási korlátait kihangsúlyozó álláspont. E felfogás szerint az Alaptörvény egyértelműen elsőbbséget élvez a történeti alkotmány vívmányaival szemben, így voltaképpen a vívmányokat az Alaptörvénybe foglalt értékek alapján kell meghatározni (e felfogás valahol a saját farkába harapó kígyót idézi: az alaptörvényi értelmezésével választjuk ki azokat a történeti alkotmányban megjelenő értékeket, amelyek alapján majd az Alaptörvény értelmezésére sor kerülhet). Vagy azzal is érvelhetünk ehhez kapcsolódóan, hogy a jogi normák hatályvesztése már csak abból a szempontból sem lehet releváns, hogy pusztán az értékekre hivatkozunk, amelyek a konkrét normatartalom változásától függetlenül napjainkig tovább élnek (így viszont felmerül a kérdés, hogy a legitimációs célok mellett ebben az esetben mennyire van relevanciája egy ilyen értelmezési szabálynak). Hogy mely jogi szabályokra vonatkozik, arra talán az általános konvenció adhat választ, amely a rendszerváltás előtt kezelt szabályokat sorolja a jogtörténet körébe.²¹

Ugyan az első probléma feloldása közel sem tökéletes, a második kérdés megválaszolása még nagyobb nehézségbe ütközik. A vívmány mint bizonytalan fogalom helyettesítése a hasonlóan nehezen körülhatárolható érték-kifejezéssel nem hogy nem oldja meg a kérdést, hanem tovább fokozza az értelmezés szükségességét. Az érték minden esetben szubjektív tartalmat jelöl, így a társadalmi meggyőződés közvetítésére vállalkozó jogértelmezők számára is óhatatlanul mást és mást fog

jelenteni. Ennek talán legszemléletesebb példája, hogy a KDNP-s Dr. Lukács Tamás által egyértelműen értékkel bírónak kiemelt, az idegenek befogadását tanácsoló istváni intelmeket Trócsányi László egészen más kontextusban hozza fel példának: „*Elvekben persze lehet a történeti alkotmánynak egy hihetetlen tág teret, értelmezési tartományt adni (...), ez a kiterjesztő értelmezés azonban veszélyeket hordozna magában. Erőltetett példa lehetne erre, ha a menekültügyi jogszabályok alkotmányosságának vizsgálata során az Alkotmánybírárság Szent István király Imre herceghez írt intelmeire hivatkozna, amelyben Szent István arra figyelmeztet, hogy fogadjuk be a külföldieket.*”²²

A szabályozást követően levonható következtetések

Mindebből egyértelműen látszik tehát, hogy a vívmány, mint olyan egy rendkívül bizonytalan fogalom, amelynek normaszövegbe való helyezése számos kockázattal jár. Jelen kontextusban is helytálló Herpert Küpper a Nemzeti hitvallásban foglalt és szintén normaszintre kapcsolt értékek kapcsán megfogalmazott állítása, mely szerint amennyiben „*a politikai klíma elmozdul a demokrácia értékeitől a diktatórikus irányba*”²³, „*rosszindulatú értelmezéssel ez alapján alkotmányosnak tekinthetnénk például azt, hogy a cselekvési szabadságot a nemzet érdekében korlátozza a kormány, és egyes cselekményeket nemzetellenesnek nyilvánítva betilt*”²⁴.

Ugyanakkor elvitathatatlanok a történeti alkotmány vívmányai alaptörvényi szintre emelésének pozitív hozadécai. Ahogy Tóth Zoltán József fogalmaz, az, hogy az Alaptörvény lehetővé teszi a közjogi hagyomány beemelését a közjog értelmezésébe és alakításába, „*tisztelet és elismerés annak a reformkor óta legalább öt nemzedék közjogi és magánjogi jogalkotói, jogdogmatikai munkájának is, amely a korábbi sok évszázad jogalkotó, jogalkalmazó és rendszerező őseinek hagyományára alapozta a (...) hivatását.*”²⁵

E két oldal ismeretében kell tehát megtalálnunk azt az értelmezési módot, amely megőrzi a történeti alkotmány alkotóinak munkássága iránti

tiszteletet és a jogalkalmazásban tartja az általuk kivívott értékeket, ugyanakkor megóvjá a társadalmat attól is, hogy a vívmány-fogalom a mindenkori politikai akarat szolgálólánya legyen – a cikk kö-

vetkező részében a különböző jogtudományi értelmezések vizsgálatával erre a kérdésre keresem a megoldást.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ Magyarország Alaptörvénye R) cikk (3) bekezdés

² Varga Zs. András megfogalmazása szerint „ilyet még a világ nem látott”. (VARGA Zs. András: Történeti alkotmányunk vívmányai az Alaptörvény rendelkezéseiben, in: 5 éves az Alaptörvény. Válogatás az ünnepi konferenciasorozat beszédeiből. Budapest, 2017, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. 247. o.)

³ Tóth Zoltán József ezt úgy fogalmazza meg, hogy „Az alkotmányozó szándéka, hogy a merev kartális rendszert és a történeti alkotmány jellegzetességeit együtt alkalmazva létszerűbb, a kihívásoknak rugalmasabban megfelelő alkotmányos rendet hozzon létre.” (TÓTH Zoltán József: Az Alaptörvény szellemisége: a Nemzeti hitvallás értékei, a jogfolytonosság és az Alapvetés, in: Polgári Szemle, 2013/3-6. <https://polgari-szemle.hu/archivum/81-2013-oktober-9-evfolyam-3-6-szam/tudomany-felfokokon/559-az-alaptoerveny-szellemisege-a-nemzeti-hitvallas-ertekei-a-jogfolytonossag-es-az-alapvetes> (letöltés ideje: 2018. október 17.))

⁴ A Nemzeti hitvallás preambulum minősége a valóságban vitatott. Egyes értelmezések (l. pl. Herbert KÜPPER: „Hol vagyok én a szövegben?”, in: Mérlegen az Alaptörvény. Interjúkötet hazánk új alkotmányáról. Budapest, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 96-98. o.) szerint a Nemzeti hitvallás mellett, hogy terjedelmében és az általa érintett tárgyak körében meghaladja a hagyományos preambulumokat, a normaszövegben [Alaptörvény R) cikk (3) bekezdés] való szerepeltetéséből adódóan maga is norma-, vagy legalábbis a normához közelálló, pontosan meg nem határozható köztes szintre emelkedett.

⁵ Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás

⁶ L. pl.: VARGA 2017, i. m. 250. o.; TÓTH 2013, i. m.

⁷ CSINK Lóránt – FRÖLICH Johanna: Történeti alkotmány és kontinuitás az új Alaptörvényben, in: Közjogi Szemle, 2012/1. 10. o.

⁸ L. pl. FERENCZI Gábor felszólalása az Országgyűlés tavaszi ülészakának 3. ülésnapján, 2011. február 16-án, szerdán. Országgyűlési Naplók, 11072-11086.

⁹ GAUDI-NAGY Tamás így fogalmaz: „Mi a sarkalatos törvények sorozatát, a Corpus Juris Hungarici, a magyar jog testé-

nek legértékesebb részeit, többek között az Aranybulla, a Hármaskönyv egyes részeit tekintjük alkotmánynak.” (GAUDI-NAGY Tamás felszólalása az Országgyűlés tavaszi ülészakának 2. ülésnapján, 2011. február 15-én, kedden. Országgyűlési Naplók, 11037-11039.)

¹⁰ GAUDI-NAGY 2011, i. m. 10857.

¹¹ GAUDI-NAGY 2011, i. m. 10855.

¹² L. pl. Dr. LENHARDT Balázs felszólalása az Országgyűlés tavaszi ülészakának 4. ülésnapján, 2011. február 17-én, csütörtökön. Országgyűlési Naplók, 11170-11171.

¹³ LENHARDT 2011, i. m. 11169.

¹⁴ CSINK – FRÖLICH 2012, i. m.

¹⁵ PÓSÁN László felszólalása az Országgyűlés tavaszi ülészakának 3. ülésnapján, 2011. február 16-án, szerdán. Országgyűlési Naplók, 11077-11078.

¹⁶ LUKÁCS Tamás felszólalása az Országgyűlés tavaszi ülészakának 2. ülésnapján, 2011. február 15-én, kedden. Országgyűlési Naplók, 10889-10890.

¹⁷ VARGA 2017, i. m. 249-250.

¹⁸ Az alaptörvény és a történeti alkotmány – Csevár Nóra beszélget Szájer Józseffel. <http://jesz.ajk.elte.hu/szajer52.pdf> (letöltés ideje: 2018. október 18.)

¹⁹ SZÁJER i. m.

²⁰ Ugyanitt érdemes utalni vívmány-fogalom értelmezhetőségének időbeli körülhatároltságára: míg az Európai Unió „vívmányainak” sora az új szabályozások révén folyamatosan bővül, addig történeti alkotmányunk vívmányai, amennyiben nevesíthető normák csoportjaként értelmezzük a fogalmat, mivel a történeti alkotmány fejlődését általában 1949-cel lezárultnak tekintik, zárt katalógust alkotnak. A kérdésről részletesebben l. MILÁNKOVICH András – SZENTGÁLI-TÓTH Boldizsár: Vívmányok a gyakorlatban. <https://arsboni.hu/vivmanyok-a-gyakorlatban/> (letöltés ideje: 2018. október 18.)

²¹ MILÁNKOVICH – SZENTGÁLI-TÓTH i. m.

²² TRÓCSÁNYI László: „Nem azonos startvonalról indulunk”, in: Mérlegen az Alaptörvény. Interjúkötet hazánk új alkotmányáról. Budapest, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 78. o.)

²³ KÜPPER 2013, i. m. 98. o.

²⁴ KÜPPER 2013, i. m. 96. o.

²⁵ TÓTH i. m.

„Azóta a hatóságok erősen dolgoztak a kerületben...”¹ – Mozaik a választási visszaélésekről a Horthy-korszakban

Írta: KÁRÁSZ MARCELL

Választások és a Horthy-korszak

A két világháború közötti időszak közjogi és politikatudományi megítélése ma is élénk vita tárgya mind a tudományos körökben, mind pedig a közéletben. A korszak során a parlamentarizmus intézményei formálisan végig működtek, hiszen „a rendszer hivatalos legitimációja a parlamentáris elvre épült”,² ugyanakkor a gyakorlatban a kormánypárt és a kormányzat végig ügyelt arra, hogy valódi parlamenti váltógazdaság ne alakulhasson ki, ezzel pedig lényegében kiüresítette a parlamentarizmus intézményét.³ E cél eléréséhez két fő eszköze volt a mindenkori kormánypártnak: egyfelől a jogszabályi környezet alakításával a rendszer formális közjogi kereteit úgy határozta meg, hogy azok a meglévő hatalmi pozíciók megszilárdítását eredményezték, másfelől pedig különböző adminisztratív eszközök is a kormányzat rendelkezésére álltak annak érdekében, hogy az ellenzék ne kerülhessen a kormányzati pozíciók közelébe sem.

A parlamentarizmus intézményeinek formális meglétéből következett az is, hogy az ellenzék háttérbe szorításának legkézenfekvőbb módja nem más volt, mint a választójog és a választási rendszer szabályozása. A választójog mindenkori funkciója egyfelől a törvényhozó hatalom létrehozása, másfelől a kormányzati hatalom békés leváltása lehetőségének biztosítása.⁴ A választási rendszer pedig a választópolgárok által leadott voksok „mandátummá formálásának eszközeként” értelmezhető.⁵ Ez azt jelenti, hogy a mindenkori kormányzati hatalom a választójog és a választási rendszer „megfelelő” alakításával biztosítani tudja azt, hogy formális, törvényes módon ne lehessen leváltani. Itt is meg kell különböztetnünk a formális és az adminisztratív eszközöket. Előbbi alatt a választójog és a választási rendszer jogszabályi kereteinek

meghatározását értjük, míg utóbbi elsősorban a közigazgatás választásokkal kapcsolatos jogalkalmazási tevékenysége során felmerülő egyéb gyakorlatokat, visszaéléseket jelenti.

A választójog és a választási rendszer formális keretei a Horthy-korszak során folyamatosan változásoknak voltak kitéve. Az első, 1920-as nemzetgyűlési választásokra még általános és titkos választójog alapján került sor, az 1922-es választójogi rendelet azonban már többségében nyílt szavazást írt elő, és szigorú cenzusokat alkalmazott; lényegében ez utóbbi rendeletet foglalta az Országgyűlés törvénybe az 1925. évi XXVI. törvénycikkkel.⁶ A korszak utolsó, 1939-es országgyűlési választására már az 1938. évi XIX. törvénycikk alapján került sor, amely ugyan eltörölte a nyílt választás rendszerét és általánossá tette a titkosságot, de ennek „ellensúlyozásaként” megemelte a cenzusokat és bevezette a jelöltállító pártok által leteendő kaució intézményét is.⁷

A formális kereteken túl azonban a korszakra végig jellemző volt az, hogy a közigazgatási apparátus gyakorlati működése is a kormánypártok kormányzati pozícióban tartásának kedvezett, ugyanis rendszeresek voltak az olyan panaszok, amelyek a közigazgatás helyi szerveinek a választások „irányítására”, befolyásolására irányuló kísérleteit, gyakorlatait kifogásolták. Az alábbiakban ezen adminisztratív eszközökkel elkövetett választási visszaélésekre kívánok két példát hozni. A két eset kiválasztása teljesen véletlenszerűen történt, éppen ezért az itt felvázolt kép nem tekinthető reprezentatívnak. Azt is észben kell tartanunk, hogy e panaszokról elsősorban a kormánykritikus-ellenzéki sajtóból, valamint az ellenzéki képviselők személyes beszámolóiból szerezhetünk tudomást, épp ezért e források hitelességét mindig feltételekkel kell kezelnünk.⁸ Ugyanakkor az alábbi két ügy ettől függetlenül is rávilágít a két világháború közötti választások tisztaságának megkérdőjelezhető mivoltára.

A Nagy Ernő-ügy

Az 1922-es választásokra már a korszak közjogi berendezkedését meghatározó törvények elfogadását és a törvényesség visszaállítását követően, a „bethleni konszolidáció” néven ismert korszakban került sor. Ennek ellenére számos olyan incidensről tudunk, ahol a helyi közigazgatás az ellenzéki szavazókat és jelölteket akadályozta aktív és passzív választójoguk gyakorlásában. Ilyen volt például a Nagy Ernő, Rassay-párti képviselőjelölt által előterjesztett panasz ügye.

Nagy Ernőt az 1922-es országgyűlési választásokon a vásárosnaményi kerületben nagy többséggel választották meg országgyűlési képviselőnek, Nagy azonban a beregszász-tarpai kerületben is elindult.⁹ A liberális politikus itt is legyőzte kormánypárti ellenfelét, azonban a vármegye központi választmánya megsemmisítette a választás eredményét, arra hivatkozván, hogy a választás nem volt megtartható különböző eljárási hibák miatt.¹⁰ Az új választás azonban szintén nem volt megtartható, mivel a választás előtt néhány nappal a teljes helyi választási bizottság lemondott.¹¹ Több hónapos halasztás után – miközben a Népszava újságírójának megfogalmazásában „a hatóságok erősen dolgoztak a kerületben”¹² – végül megtartották a választásokat, ahol azonban a kormánypárti Zsirkay János győzött 528-263 arányban.¹³ Nagy Ernő petíciót nyújtott be a választási eredmény ellen, amelyben több szabálytalanságra is felhívta a figyelmet. Így például Nagy állítása szerint a választás előtti éjszaka a csendőrök letartóztatták két bizalmi emberét,¹⁴ továbbá a szavazás napján számos ellenzéki szavazót reggeltől délutánig a tűző napon várakoztatva, személyi szabadságukban korlátozva őriztek a csendőrök a gyülekezési helyen Tarpa községében.¹⁵ Számos ellenzéki választópolgár azért nem szavazhatott, mert késve, tehát reggel 8 után érkeztek a gyülekezési helyre, holott a jogszabályok ilyen kötelezettséget nem támasztottak a választópolgárokkal szemben.¹⁶ Amikor Nagy panaszt kívánt tenni a választási bizottság elnökénél, akkor a csendőrök erőszakkal távolították el az irodától a képviselőjelöltet és támogatóit.¹⁷

Délután pedig, amikor Nagy újra a választási bizottság elnökével kívánt beszélni az atrocitások kapcsán, a képviselőjelölt elmondása szerint a csendőrök ezt újra megakadályozták és beszorították őt egy ház udvarára, ahonnan egész nap nem engedték őt ki.¹⁸ Az ügyben a nemzetgyűlés III. bíráló bizottsága járt el, amely azonban elutasította a panaszt.¹⁹ A bizottság érdekes módon elismerte, hogy 54 tarpai választópolgár valóan nem tudta leadni szavazatát Nagy Ernőre, ugyanakkor hivatkozott a helyi főszolgabíró azon állítására is, hogy a választás előtti napokban Tarpán számos tüzeset volt, emiatt rendkívüli intézkedéseket kellett fogatatosítani, például ezért különítették el és őrizték szigorúan Nagy szavazóit a többi szavazótól.²⁰ A bíráló bizottság továbbá arra is hivatkozott, hogy az 54 leadott szavazat nem befolyásolta volna a választás végeredményét,²¹ éppen ezért a panaszt elutasította, és Zsirkay Jánost végleg igazolt nemzetgyűlési képviselőnek nyilvánította.

Ezen ügy kiváló példája annak, hogy hogyan tudta a helyi közigazgatás erőszakmentesen, de – a kormánypártok szemszögéből – mégis hatékony módon korlátozni az ellenzéki választópolgárokat a szavazásban. Jelen esetben elsősorban a csendőrség volt az a közigazgatási szerv, amely adminisztratív eszközökkel mind az ellenzéki választópolgárokat, mind pedig a képviselőjelöltet akadályozta a választással összefüggő jogaik gyakorlásában. A két világháború közötti választások összességére is jellemző volt, hogy az ilyen visszaélések elsősorban a beregszász-tarpaihoz hasonló, nyílt választókerületekben fordultak elő, a titkos szavazás jellegeből fakad ugyanis, hogy ott jóval kevesebb lehetőség van a választási eljárás adminisztratív eszközökkel történő befolyásolásra.²²

Az endrődi sortűz

Voltak azonban olyan választási visszaélések is, amelyek ennél tragikusabb végkimenetelűek voltak. Az egyik leghírhedtebb eset ezek közül az 1935-ös ún. endrődi csendőrsortűz volt. Itt alapvetően nem a voksolást érintő visszaélésről beszélhetünk, hanem egy azt megelőzően, a kampányidő-

szakban történt incidensről. Az esemény háttérében az 1935-ös országgyűlési választások álltak, amelynek kiírását Gömbös Gyula miniszterelnök érte el a kormányzónál, a kormányfő számára ugyanis létfontosságú volt, hogy a kormánypárt parlamenti frakciójában a saját támogatói kerüljenek többségbe a Bethlen köréhez tartozó liberális-konzervatív képviselőkkel szemben.²³ E cél érdekében Gömbös a választások előtt szövetséget kötött a kisgazdákkal is, ugyanakkor e megállapodást félretéve, a választási kampányban mégis „kíméletlen politikai ellenfélnek nyilvánította” a Kisgazdapártot,²⁴ így a megállapodás felbomlott a két párt között, a közigazgatás pedig „alkalmazkodott” e megváltozott körülményekhez. Így történhetett meg, hogy a kisgazdák ugyanolyan ellenállásba ütköztek a helyi közigazgatás részéről a választási kampány és a voksolás során, mint a baloldali ellenzéki pártok.

Ennek egyik legerőszakosabb megnyilvánulása az endrődi sortűz volt. 1935. március 20-án Andaházi Kasnya Béla, a kisgazdák jelöltje a gyomai választókerület több településén is választási gyűlést tartott, amelyeket a hatóságok is engedélyeztek.²⁵ Több jel arra utalt, hogy a helyi közigazgatás a gyűlések megtartását adminisztratív eszközökkel is próbálta ellehetetleníteni, így például Andaházi beszédének idejére a községi előljáróság inségmunkát szervezett a szegényparasztság számára, feltehetőleg azért, hogy távol tartsák őket a gyűléstől; továbbá nem engedélyezték azt sem a kisgazdák jelöltje számára, hogy a gyűlés helyét és idejét előzetesen publikálja.²⁶ Ennek ellenére nagy tömeg gyűlt össze az endrődi főtéren, Andaházi azonban késett, ezért a főszolgabíró feloszlattatta a gyűlést.²⁷ Ezt követően azonban a kisgazda politikus megérkezett a helyszínre és közölte a tömeggel, hogy a gyűlés mégis meg lesz tartva, ezért a szétszéledésnek indult nagy része úgy döntött, hogy mégis meghallgatja őt.²⁸ A szolgabíró azonban közölte Andaházival, hogy a főszolgabíró a késés miatt feloszlatta a gyűlést, ezért annak megtartására már nincs mód.²⁹ Andaházi ezt követően a belügyminisztériumon keresztül szerzett alispáni engedélyt a gyűlés megtartására, azonban ekkorra már mind a főszolgabíró, mind pedig a szolgabíró

eltávoztak a helyszínről, így nem volt olyan hivatalos személy, aki a gyűlés megtartását az alispáni hozzájárulás alapján mégis engedélyezhette volna.³⁰ Andaházi ennek ellenére ragaszkodott hozzá, hogy a gyűlést megtartsák, és arra szólította fel a tömeget, hogy maradjanak a helyszínen.³¹

Az ezt követő események nem teljesen tisztáztak. Több szemtanú úgy emlékezett, hogy a csendőrök jelzésre, előre eltervezetten lőttek bele a főteret elhagyni nem akaró tömegbe, de olyan beszámolókról is tudunk, amelyek szerint a tömeg provokálta a csendőröket, akik emiatt voltak kénytelenek fegyvert használni.³² A Népszava tudósítása szerint az egyik csendőrrel szemben támadólag lépett fel néhány egyén, aki ennek következtében figyelmeztető lövést adott le, míg másik két csendőr azt feltételezvé, hogy a tömeg rátámadt társukra, tüzet nyitott a gyülekezőkre.³³ A sortűz eredményeként 8 személy vesztette életét, míg körülbelül 40-en sebesültek meg.³⁴ Az esetet a kormánypárt és a kormánypárti sajtó egyaránt úgy ítélte meg, hogy Andaházi felelőssége vitán felül áll; hasonló állásponton volt az első- és másodfokú bíróság is, amely az 1878. évi V. törvény 172. § (1) bekezdésének szerinti izgatásnak minősítette Andaházi cselekményeit, ugyanakkor később a Kúria jogerősen felmentette a vádak alól a politikust.³⁵ Az ügy utóélete kapcsán érdemes megemlíteni, hogy az 1935. március 5-én tartott választáson Andaházi végül győzelmet aratott és az elkövetkező négy évben a gyomai választókerület országgyűlési képviselőjeként tevékenykedett.³⁶

Ezen ügy megítélése azért is nehéz, mert máig nem tisztázottak a sortűz eldőrlésének körülményei. A csendőrök fegyverhasználatának és a gyűlés feloszlításának jogszerűségét azért is nehéz megítélni, mivel a történetek idején hatályos jogszabály főszabály szerint megtiltotta a politikai jellegű gyűlések tartását.³⁷ Ugyanakkor az bizonyos, hogy a Kisgazdapárt kormánypárttal megromlott viszonya szerepet játszott abban, ahogyan a községi előljárók és a csendőrség felléptek Andaházi és a támogatói ellen. Erre utal az is, ahogyan a kormánypárti sajtó teljese mértékben Andaházira próbálta hárítani a gyűlés feloszlítása kapcsán a felelősséget. Az is kétségtelen viszont, hogy az ilyen,

halálos áldozatokkal járó erőszakos cselekmények – az 1920-as, törvényes állapotok visszaállítása előtti választások kivételével – nem voltak általánosak a helyi közigazgatás részéről, hiszen az ilyen beavatkozások ártottak a kormányzó pártok politikai támogatottságának, mint ahogyan ezt Andaházi megválasztása is mutatja.

Épp ezért az adminisztráció helyi szintje általában ennél enyhébb megoldásokat alkalmazott az ellenzéki jelöltek és választópolgárok ellehetetlenítése érdekében. BOROS Zsuzsanna csoportosításában például a helyi közigazgatás rendkívül aktív volt az ajánlások összegyűjtésének megnehezítése

kapcsán, a kampány során az ellenzékkel szemben diszkriminatív intézkedések meghozatalában (ld. például Andaházi választási gyűlése nyilvánosságra hozatalának megtiltását), a választópolgárok személyes meggyőzésében és az ellenzékiek voksolásának megnehezítésében (ld. például Nagy Ernő ügyét).³⁸

A hatóságok tehát valóban „erősen dolgoztak” a választások során, de nem feltétlenül a választások szabad elbonyolítása, hanem sok esetben a kormánypártok kormánypozícióban tartása érdekében.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ Népszava, L. évf., 194.sz. 3.o.

² BOROS Zsuzsanna – SZABÓ Dániel: Parlamentarizmus Magyarországon (1867-1944). Budapest, 2008, ELTE Eötvös Kiadó. 362.o.

³Uo. 284.o. Ugyanakkor a parlament működésének jelentőségét így sem lehet lebecsülni, hiszen az ellenzék számára ezen intézmény volt a leghatékonyabb fórum a politikai álláspontjaik hangoztatására.

⁴ BODNÁR Eszter: A választójog alapjogi tartalma és korlátai. Budapest, HVG-ORAC, 2014. 20-21.o.

⁵ BODNÁR 2014, i.m. 245-246.o.

⁶ 5985/1919. ME rendelet, 2200/1922 ME rendelet, 1926. évi XXVI. tc.

⁷ 1938. évi XIX. tc. 9. §; 19-29. §; 78. §

⁸ BOROS – SZABÓ 2008, i.m. 247.o.

⁹ LENGYEL László – VIDOR Gyula (szerk.): Nemzetgyűlési Almanach 1922–1927. Budapest, 1922, Pallas Rt. Nyomdája. 129.o.

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo.

¹² Népszava, L. évf., 194.sz. 3.o.

¹³ RUSZOLY József: Választási bíraskodás Magyarországon. 1848-1948. Budapest, 1980, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 456.o.

¹⁴ A 2200/1922. ME rendelet 63. § (1) bekezdése alapján a bizalmi embereket a pártok delegálták, akik „a választás törvényszerűségét ellenőrzik.”

¹⁵ RUSZOLY 1980, i.m. 456.o.

¹⁶ A 2200/1922. ME rendelet 61. § (3) bekezdése szerint a választók számára a szavazás napján a választók számára gyűlekezési helyeket jelöltek ki, de azt nem mondta ki a rendelet,

hogy a választópolgároknak meghatározott időpontra e gyűlekezési helyre meg kellene érkezniük.

¹⁷ Nemzetgyűlési Napló 1922-26 IV. k., 82.o.

¹⁸ Nemzetgyűlési Napló 1922-26 IV. k., 82-83.o.

¹⁹ RUSZOLY 1980, i.m. 457.o.; Nemzetgyűlési Napló 1922-26 VII. k., 226.o.; XXVIII. k., 86.o.

²⁰ RUSZOLY 1980, i.m. 457.o.

²¹ Uo.

²² BOROS – SZABÓ 2008, i.m. 249.o.

²³ ROMSICS Ignác: Magyarország miniszterelnökei, 1919-1944. In: ROMSICS Ignác: A Horthy-korszak. Budapest, 2017, Helikon Kiadó. 234.o.

²⁴ BOROS – SZABÓ 2008, i.m. 274.o.

²⁵ HORNOKNÉ NÉMETH Eszter: Az endrődi csendőrsortűz. In: Honismeret, 1995/3. 10.o.

²⁶ Uo. 11.o.

²⁷ Uo. 11-12.o.; Gyomai Újság, X. évf., 14.sz. 1.o.

²⁸ KAISER Ferenc: A csendőrség a Horthy-korban, 1919-1945. In: Rubicon, 2010/1. 18.o.

²⁹ HORNOKNÉ NÉMETH 1995, i.m. 11-12.o.

³⁰ Uo. 12-13.o.

³¹ Uo.

³² Uo. 13.o.; Gyomai Újság, X. évf., 14.sz. 1.o.; KAISER 2010, i.m. 18.o.

³³ Népszava, LXIII. évf., 66. sz. 2.o.

³⁴ HORNOKNÉ NÉMETH 1995, i.m. 10.o.

³⁵ Uo. 15.o.

³⁶ Gyomai Újság, X. évf., 17. szám, 1.o.

³⁷ HORVÁTH Attila: A gyűlekezési jog elméletének és gyakorlatának története Magyarországon 1989-ig. In: Jogtörténeti Szemle, 2007/1. 12.o.; 1570/1933. ME rendelet

³⁸ BOROS – SZABÓ, i.m. 248-249.o.

Az esküdtbíráskodás és a népbíráskodás hasonlóságai Magyarországon történelmében

Írta: ZANÓCZ GRÉTA

Küzdelem az esküdtbíráskodás intézményesítéséért

Az esküdtszékek megalapítására irányuló javaslatok először a francia forradalom hatásaként a 18. század végén jelentek meg Magyarországon.¹ Ekkor ugyanis már felvetődtek olyan nézetek, amelyek megelégedtek az elavult feudális bírósági szervezetrendszerrel és gyökeres változást szerettek volna, ennek megvalósítására azonban e korszakban még nem adódott lehetőség. Minderre a XIX. század harmincas-negyvenes éveit már reálisabb lehetőséget nyújtottak, hiszen ekkor a polgári átalakulás melletti követelések között már helyet kaptak az esküdtbíráskodás megteremtése melletti érvek, így a laikusoknak a bíráskodásban való részvétele is.²

Az 1840-es években az esküdtszék intézményesítése a liberális ellenzék fő programjainak között foglalt helyet.³ Az esküdtszék meghonosításával először a büntető- és javítórendszer kidolgozására kiküldött országos választmányon foglalkoztak, az 1840. évi 5. törvénycikk alapján.⁴ Bár az esküdtszék megalapítása mellett felszólalók kisebbségben maradtak, sikerült meggyőzniük a választmányt az esküdtszék meghonosításának célszerűségéről és szükségességéről. Később az alsótábla a kisebbségi véleménynek engedve elrendelte a büntetőeljárás rendszer átalakítását, amelyben már az esküdtszék intézménye is helyet kapott, ezt azonban a főrendek megakadályozták.⁵ Így az esküdtszékek felállítására vonatkozó első kísérlet – haladó szellemisége ellenére vagy éppen ennek okán – megbukott.

Az esküdtbíráskodás intézményének Magyarországon történő meghonosításához végül az 1848-as forradalom eseményei vezettek. Az es-

küdtszékek hatáskörét azonban a sajtóvétségek elbírálására limitálták, és a forradalom rohanó eseményei mellett ezen hatáskör kiterjesztése elmaradt. Így, bár korlátozottan, de az 1848. évi 18. törvénycikk eredményeként Magyarországon is megjelent az esküdtbíráskodás intézményrendszere. Az 1848. évi 18. törvénycikk 17. §-a kimondta: A sajtóvétségek fölött nyilvánosan, esküdtszék ítél.⁶ Az országgyűlés, felismerve annak szükségességét emellett 1848. december 14-én elhatározta „a múlt országgyűlések által kidolgozott büntető törvénykönyv átnézését és a jelenlegi viszonyokhoz idomítását esküdtszéki intézmény alapján.”⁷ A szabadságharc bukását követően azonban a határozatban foglaltak teljesítése lehetetlenné vált és az 1848. évi 18. törvénycikket az osztrák kormányzat hatályon kívül helyezte.⁸ Az esküdtszék intézményét végül az 1867. évi 307. sz. igazságügyi miniszteri rendelet újította fel, amelynek hatásköre továbbra is csak a sajtóvétségekre vonatkozott.⁹

Az egységes büntető perrendtartás megalakítását célzó 1882. és 1886. évi Csemegi Károly-féle javaslatok és az 1889. évi Fabinyi Teofil-féle javaslat közül egyik sem tartalmazott az esküdtbíráskodás hatáskörét kiterjesztő változtatásokat. A büntető perrendtartást Fabinyi Teofil javaslata alapján dolgozták ki, abba azonban – a hazai jogpolitika liberalizmusa eredményeként – az esküdtbíráskodási eljárást is belefoglalták. A büntető perrendtartást az 1897. évi 34. törvénycikk léptette hatályba¹⁰, és azt megelőzően elfogadták az esküdtbíráskodásokról szóló 1897. évi 33. törvénycikket.¹¹¹² Az esküdtbíráskodás intézményét érintő további törvényhozási eredménynek számít az 1914. évi 13. törvénycikk, amely az esküdtbíráskodás során kiderült gyakorlati hibák kiküszöbölését célozta meg. Azonban az I. világháborút követően egy 1919-es miniszteri rendelet az esküdtbíráskodás működését felfüggesztette, ám ez az ideiglenesnek látszó döntés, véglegesnek bizonyult, és az esküdtbíráskodás visszaállítására a jogtörténet későbbi szakaszában már nem került sor Magyarországon.¹³

Az esküdtbíráóság szervezete

A büntető-igazságszolgáltatás szervezésének egyik legalapvetőbb kérdését jelenti annak eldöntése, hogy ki végzi az ítélezést. Kizárólag szakképzett, hivatásos bírák vesznek részt a büntetőbíráskodásban, vagy a büntetőügyek elbírálásában a társadalom más értelmes és független tagja is közreműködhet? Amennyiben az utóbbi mellett dönt az állam, akkor a laikus elem bevonásának egyik lehetséges válfaját jelenti az esküdtszékek felállítása.¹⁴

Az esküdtbíráskodás intézményesítésével az anyagi igazságosság minél teljesebb körű érvényesülését kívánták a korszak jogalkotói garantálni, továbbá elő kívánták mozdítani a társadalom részvételét az ítélezés folyamatában. „A bírói függetlenség garanciáinak ilyenén módon való szaporításával az alkotmányjogi szempontok fokozottabban”¹⁵ megvalósulhattak. Azonban számos érv szólt és szól ma is a „szakképzett hivatalnok-bírói rendszer kizárólagossága”¹⁶ mellett is, így az ítélezés törvényességének, szakszerűségének, az igazságszolgáltatás egyöntetűségének és biztosságának az elvei.

A magyar büntetőbíráskodásban is érvényesült az a koncepció, miszerint a laikus bíróságok döntései felett jogorvoslati fórumként egy tisztán szakbírákból álló bírói testület álljon. Azonban a laikusok bevonásának célja az, hogy a hivatalnokbírák melletti működésükkel, elősegítsék és megkönnyítsék a bíróságok döntéshozatalát. Így az esküdtbíráskodás létjogosultsága mellett a következő érvek sorakoztathatóak fel: az „államhatalom valódi tulajdonosa, a nemzet, ez úton vehet részt közvetlenül az

államhatalom egyik főágának, a bírói hatalomnak a gyakorlásában”¹⁷, ezzel elősegítve az alkotmányosság érvényesülését. Alkalmazásával a büntetőperjog legfontosabb elve, az anyagi igazságosság hatékonyabban érvényre juttatható. Intézményével könnyebben megvalósítható a motívumok méltatása, azaz, szükség esetén a méltányos, más esetben pedig a szigorú és kérlelhetetlen megítélés. To-

vábbi előnye az esküdtbíráskodásnak, hogy „lehetővé teszi a közvetlenség elvének az érvényesülését”.¹⁸

A Magyarországon alkalmazott esküdtbíráósági modellt, az osztrák és német megoldásokra is figyelemmel, a francia modelltől mintázták. Ennek alapján minden büntető hatáskörrel rendelkező törvényszék mellett működött egy esküdtbíráóság is. Így külső szervezetét tekintve vegyes bíróság volt, hiszen két testületből állt, a három tagú szakbírói tanácsból és a 12 tagú esküdtszékből. A későbbi törvénymódosítások eredményeként, a két testület összetartozásának kifejezője az elnök lett, aki egyrészt elnöke volt a szakbírói tanácsnak és vezetője az esküdteknek.¹⁹ Az esküdtbíráóság az igazságügyi miniszter által megállapított rendes ülőszakokon ülésezett, kivételes esetben rendkívüli ülőszak elrendelésének is helye lehetett. Ennek okán az esküdtbíráóság két eleme - azaz a bírói tanács és az esküdtszék - csupán a főtárgyaláson fejtett ki egységes működést. Azonban a bírói tanács a pervezetési jogkörök vonatkozásában jogosult volt az esküdtek nélkül határozni. A két testület együttműködését mutatja, hogy a főtárgyalás előttük zajlott le egységesen, továbbá a bizonyítási eljárás végét követően a bírói tanács állapította meg azon kérdéseket, amelyekről az esküdteknek határozni kellett, és marasztaló ítélet esetén esetén a büntetés mértékének meghatározásáról a három

Az esküdtbíráóság ülésterme

szakbíró döntött.²⁰ Az esküdtbíráóság elnökét és helyettesét a királyi ítélőtábla elnöke jelölte ki, továbbá az elnök mellett a bírói tanácsban működő két bírót és azok helyetteseit a királyi törvényszék

elnöke jelölte ki. Az esküdszéknek ezen intézményhez hasonló vezetője ugyanakkor nem volt.²¹

Az igazságszolgáltató hatalmat gyakorló személyekkel szembeni követelmények

A büntetőügyekben a bíraskodás jogát „az állam fizikai személyek útján gyakorolja, kik e hatalmat állami felhatalmazás alapján a törvényekben előírt keretek között s meghatározott területen egyenként és (...) tanácsban jogosultak és kötelezettek kifejezni.”²² A magyar büntetőbíróvási szervezetrendszerben, az állandóan alkalmazott hivatásos bírák mellett működtek az esküdtbírák is, akik esetről-esetre vettek részt a büntetőhatalom gyakorlásában. Ám ezen bírói személyek csak bizonyos, törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén gyakorolhatták a bírói hatalmat. Így hivatásos bíró csak az lehetett, aki megfelelt az 1869. évi 4., 1891. évi 17., 1912. évi 7. és 1913. évi 53. törvénycikkekben foglaltaknak.

Ezek alapján hivatásos bíró az a feddhetetlen előéletű, magyar állampolgár férfi lehetett, aki a 26. életévét betöltötte, nem áll csőd vagy gondokság alatt, ismeri a magyar nyelvet és rendelkezik a törvény által előírt elméleti és gyakorlati szakképesítéssel. További feltételt jelentett, hogy befejezze a jog- és államtudományi tanulmányait, továbbá legalább háromévi joggyakorlattal rendelkezzen, letegye az egységes bírói vizsgát és a vizsga letétele után kétévi gyakorlatot elvégezzen. A hivatásos bírák megbízatásukat egy meghatározott bírósághoz, határozatlan időre kapták. A hivatásos bírákat az igazságügyi miniszter előterjesztése alapján a király nevezte ki, akiknek a beosztásuk betöltése előtt szükséges volt letenni egy hivatali esküt, ennek hiányában ugyanis nem gyakorolhatták az állami büntetőhatalmat.

Azt az egyént, akit ezen feltételeknek való megfelelés nélkül neveztek ki a bírói pozícióba judex incapax-nak tekintették, akinek bírói működése mindezek ellenére nem volt érvénytelen. A büntetőügyekben a bírák eljárását korlátozta továbbá azon szabályozás, amelynek eredményeként azok, érdekeltség vagy elfogultság gyanúja esetén

nem vehettek részt a konkrét ügy elbírálásban. Ezen relatív képtelenségnek két válfaját különböztette meg a büntető perrendtartás, a kizáró okok (judex inhabilis) és a mellőzési okok esetkörét (judex suspectus).²³

Az esküdtbírák, szemben a hivatásos bírákkal, nem hivatalos állásuknál fogva töltötték be ezt a tisztséget. Azonban az esküdtbírákkal szemben is fennálltak bizonyos törvényi kötelezettségek, ám azon férfiak, akik ezen előírásoknak megfelelték, kötelesek voltak részt venni a büntető igazságszolgáltatás gyakorlásában. Az esküdtbíróokról szóló törvény értelmében esküdtbíró az a magyar állampolgár férfi lehetett, aki az alapljstrom egybeállításakor a 26. életévét betöltötte, érti az állam hivatalos nyelvét és megfelel a vagyoni és értelmi cenzus feltételeinek. Azonban a törvény számos negatív kritériumot is támaszt az esküdtekkel szemben, így személyük mind méltatlansági alapon, mind pedig összeférhetlenség címén kizárható az esküdtek köréből.²⁴ Azon személyek, akik a törvény által felállított feltételeknek megfelelték esküdtképesek voltak, ahhoz azonban, hogy elnyerjék az esküdtbírói minőségüket, szükséges volt, hogy őket bírói joghatósággal felruházzák. Ezen eljárás részeként fel kellett őket venni az esküdtképes egyének lajstromába. És majd a szolgálati lajstromban szereplő esküdteket idézték be egy esküdtbíróvási főtárgyalásra, ahol az esküdteket esküdtbírákká avatták. Az esküdtbírák bíraskodási joga - anélkül, hogy az az esküdtképeségüket érintené - megszűnt: az ülészak befejeztével, halálukkal és az elnök felmentése alapján.²⁵

A népbíraskodás

A büntető eljárásjog alakulására a háborús készülődés, majd az I. világháború rendkívül negatív hatást gyakorolt. Ezen militarizálódás következményeként került sor 1919-ben az esküdtbíráskodás felfüggesztésére, továbbá a rögtönbíráskodás elrendelésére. A büntetőtörvénykezés elsődleges feladatává a megtorlás vált a Tanácsköztársaság megdöntését követően. Ez azonban együtt járt a

korábbi perrendtartásban kiépített garanciák felszámolásával és minden haladó politikai nézet elfojtásával.²⁶

A harmincas évek végétől az állam „a munkásosztály elnyomására, a haladó erők, az antifasiszta mozgalom letörésére”²⁷ ismételten a büntetőeljárás eszközeit használta fel. Így került sor az 1939. évi 2. törvénycikk eredményeként a statárium bevezetésére, amellyel a kormány felhatalmazást kapott a rögtönbíráskodás elrendelésére az ország épségének és belső rendjének megóvása érdekében.²⁸ „Ezekben az években megint mind nagyobb tere nyílt a bírói önkénynek, jórészt megszűntek a személyes szabadságnak azok a formális garanciái is, amelyeket a Bp. az eljárásban biztosított.”²⁹

Egy 1945. január 23-án kiadott kormányrendelet eredményeként az Ideiglenes Nemzeti Kormány bevezette Magyarországon a népbíráskodás intézményét. Létrejöttét pedig a kormányrendelet bevezető részében azzal indokolták, hogy szükséges a háborús és népellenes bűnösök mihamarabbi felelősségre vonása. Így a népbíráóságok funkcionalitását a törvényileg ismételten bevezetésre kerülő esküdtbíráóságok megalakulásához köthették, azok intézményesítésére azonban már nem került sor.

A népbíráskodásról szóló 1945. évi 81. M. E. számú rendelet (továbbiakban: NBR) a népbíráóságok számára széles hatáskört biztosított.³⁰ Hiszen olyan cselekményeket is büntetni rendelt, amelyek a kormányrendelet hatálybalépésekor még nem számítottak bűncselekménynek, ezzel megsértve számos büntetőjogi elvet, köztük a visszaható hatály tilalmát is. A népbíráóságok jogköre kiterjedt mind civilekre mind pedig a fegyveres erők tagjaira, továbbá az általuk kiszabható büntetések is széles skálán mozogtak. A rendelet 11. §-a meghatározta a háborús bűnösök körét, így háborús bűnös az, aki Magyarországot a második világháborúba vezette, aki a fegyverszünet megkötését akadályozta, aki a nyilas uralmat szolgálta, továbbá aki a megszállott területek lakosságával való bánásmód során súlyosan megsértette a nemzet-

közi jogszabályokat, aki uszított a háború folytatására és az, aki német fegyveres szolgálatba lépett, vagy mint besúgó működött.³¹

A hazánkban kialakított népbíráskodás elsődleges célja a jogszabályok tükrében a szigorú felelősségre vonás volt, nem pedig a megtorlás.³² A valóságban azonban a népbíráóságok a két világháború közötti rendszer politikusainak meghurcolásának eszközévé váltak, melyek elé kerülhetett mindenki, aki a Horthy Miklós vagy Szálasi Ferenc nevével fémjelzett korszakban bármiféle funkciót betöltött.³³ A rendelet egyik újdonságának számított a törvénykezési szervezet átalakítása. Hiszen a bíráskodás a laikusok részvételével történt, anélkül azonban, hogy az esküdtbíráskodás intézményrendszerét visszahozták volna. Bár az NBR preambuluma szólt az esküdtbíráóságok visszaállításának lehetőségéről, erre azonban nem került sor. A két intézmény közötti különbséget az eltérő politikai és történelmi eredet indokolja. Míg az esküdtbíráóságok a feudalizmus önkényével és a rendi kiváltságokkal szemben a polgári átalakulás eredményeként jöttek létre, addig a népbíráóságok a nép részvételével működő olyan igazságügyi szervezetek voltak, amelyeket politikai célokra, így a háborús bűncselekmények megítélésére hoztak létre.³⁴

A népbíráóságok szervezete

A második világháborút követően, a politikai erők az újonnan létrehozott népbíráóságokat igyekeztek elhatárolni a korábban működő „osztálybíráóságoktól”³⁵. Bár „a népbíráóságok is osztálybíráóságok, pontosabban: osztálykoalíciós bíráóságok voltak”³⁶, ugyanakkor azok nemcsak egy osztály, hanem az egész „dolgozó magyarság” érdekeit védték. A népbíráóságok intézményesítésekor az antifasiszta politikai erők egyetértettek abban, hogy a felelősségre vonást semmiképpen nem végezhetik szakbíráóságok, e téren szükséges a laikusok részvétele.³⁷ Így a népbíráóságokban is helyet kapott a laikus elem, de nem olyképpen, ahogy az az esküdtbíráósági modellben megvalósult.

A népbíráóságok hatáskörébe a háborús és népellenes bűncselekmények elbírálása tartozott,

amely nem jogi hanem politikai kérdés volt, így a szervezetrendszerben helyet kaptak azon pártok képviselői is „amelyek együtt küzdöttek a demokratikus Magyarország megszületéséért”³⁸. A korabeli felfogást jól tükrözi Kovács Kálmán Nemzetgyűlés előtti beszéde: „E bíróság tagjai, akik a népszéles rétegeből kerülnek ki, a jog szempontjából talán laikusok - ezért ül mellettük a jogi tanácsadó, a tanácsvezető bíró - de nem laikusok az ország érdekeinek és ez érdekek ellen vétőknek megítélésében.”³⁹ Ennek következtében a népbíróságok összetételére az ország sajátos politikai helyzete rányomta a bélyegét.

Ennek eredményeként, - ahogy azt az NBR 39. § szabályozta⁴⁰ - a törvényszéki székhelyeken szervezett népbíróságokon működő népbírószági tanácsok tagjai az öt politikai párt delegáltjai voltak. Így képviseltették magukat a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült pártok, a Polgári Demokrata Párt, a Független Kisgazda - Földmunkás és Polgári Párt, a Magyar Kommunista Párt, a Nemzeti Parasztpárt és a Szociáldemokrata Párt. Ezzel a tanácsösszetétellel oldották meg azt a már régóta húzódó, és még mindig el nem döntött kérdést, hogy mely párt lesz képes az ország kormányzására.

Arról, hogy egy-egy népbírószág keretén belül mennyi népbírószági tanácsot kellett megszervezni az igazságügyi miniszter döntött. A pártoknak pedig annyiszor öt rendes és póttagot kellett javasolniuk, ahány tanács működött. És a pártok által előterjesztett névsorból a főispán jelölte ki a népbírószági tanács rendes és póttagjait, akként, hogy mindegyik politikai párt képviselve legyen. Amennyiben valamely pártnak nem volt jelöltje, abban az esetben más demokratikus párt is terjeszthetett elő jelölteket. Ilyen párt hiányában pedig a főispán jogosult volt párton kívüli személyek kijelölésére is. Azonban az NBR alapján nem lehetett népbíró az, akit büntett, nyereségvágyból elkövetett vétség vagy fasiszta jellegű cselekmény miatt elítéltek. A népbírák tárgyalási naponként díjazásban részesültek. A delegáló pártnak - bár ezt az NBR nem szabályozta, de a gyakorlatban mégis - visszahívási joga volt. A kijelölt népbíró pedig a

kijelölést nem utasíthatta vissza és csak három havi működés után kérhette a felmentését az öt kijelölő főispántól. Ezen laikus elemek mellé az igazságügyi miniszter szakképzett tanácsvezető bírót és helyettes bírót is kijelölt. A tanácsvezető bíró feladata volt többek között a tárgyalást előkészíteni, azt vezetni és az annak során hozott ítéletet megszerkeszteni. Azonban maga az ítélezés és a döntés a népbírák kötelessége volt.⁴¹

Az NBR által kialakított népbírószági szervezeten először az 1945. évi 1440. ME. rendelet változtatott. Ezzel ugyanis, a korábban kialakított öt főből álló népbírószági tanácsokat hattagú tanácsok váltották fel, mivel a tagok között helyet kaptak az Országos Szakszervezeti Tanács delegáltjai is. Továbbá a rendelet megszüntette a főispánok minden jogát a népbíróságok vonatkozásában, és a népbírák megbízatását három hónapra maximalizálta, amely megbízás ugyanakkor megismételhető volt.⁴² Ugyancsak ezen rendelet szabályozta a fellebbezés lehetőségét is, eszerint: „az elítélt a halálbüntetést, teljes vagyonek kobzást vagy állásvesztést kimondó, továbbá három évi szabadságbüntetést, 20000 pengő pénzbüntetést meghaladó ítélet ellen - a népügyész pedig felmentő ítélet miatt, vagy az ítélet súlyosbítása végett minden esetben - fellebbezéssel élhet”⁴³. A fellebbezést a Népbíróságok Országos Tanácsához (továbbiakban: NOT) lehetett előterjeszteni, amelynek összetétele eltért a népbíróságokéhoz képest. A NOT tanácsokba az öt koalíciós párt egy-egy bírói vagy ügyvédi képesítésű rendes és póttagot delegált, így a NOT-ban szakkbírák ítéleztek.⁴⁴

A fellebbezési lehetőség biztosításával a jogalkotó ki akarta küszöbölni azt, hogy a különböző népbíróságokon az eltérő politikai látásmóddal rendelkező népbírák lényegesen más gyakorlatot alakítsanak ki a háborús és a népellenes bűncselekmények megítélésére. Ám a gyakorlat rácáfolt erre a nézetre, mivel sokszor a népbírák jobb politikai érzékkel rendelkeztek egy-egy ügy megítélése során, mint a szakképzett bírákból álló NOT tanácsok. Így a korai közvélemény nyomására, a törvényhozás végül megszüntette a népbíróságok íté-

letei elleni fellebbezés lehetőségét és „a perorvoslatot semmisségi panaszként szervezte meg”⁴⁵. A népbíráskodás intézményének kialakítása, működésének megindulása és kibontakozása komoly erőpróbát jelentett a regnáló kommunista hatalomnak, azonban, az ügyek fogyatkozásával, működésük egyre inkább szükségtelenné vált, így végül a népbíráóságok intézményrendszerét az igazságügyi miniszter 1948-49. során fokozatosan megszüntette.⁴⁶

Befejezés

A magyar jogtörténet során mind az esküdtbíráskodás, mind pedig a népbíráskodás intézményesítésével, lehetőség nyílt a laikusok részvételével történő ítélkezésre. Ám egyik bírói fórum előtti törvénykezés sem bizonyult a magyar történelem során hosszan tartó megoldásnak. Ennek okaig főként abban találhatjuk, hogy a hazai bíráskodási rendszertől alapvetően idegen volt a laikus elem bevonása az ítélkezés folyamatába. Az esküdtszékek, több évtizedes harcot követően, csak

az 1848-as törvényhozás következtében kerültek bevezetésre Magyarországon. Működésüket ezt követően is számos körülmény, így a neoabszolutizmus rendszere is megakadályozta. Végül az 1897. évi bünvádi perrendtartás intézményesíttette az esküdtbíráskodás szervezetrendszerét. Azonban az esküdtszékek bő két évtizedes működése alatt nem tudtak olyan hatást kifejteni, amely ezen intézmény további működtetése mellett szólt volna. A népbíráósági modellel egy, az esküdtbíráskodáshoz hasonló rendszert kívántak intézményesíteni. Mivel ezt a szervezetrendszert tisztán politikai célra hozták létre, a későbbiekben ez sem maradhatott fenn változatlan formában. Így talán a népbíráóságok negatív hatású működése miatt a laikusok részvételével történő ítélkezést a későbbi kodifikációk során sem tudták intézményesíteni, annak ellenére sem, hogy számos liberális gondolkodó próbálta feltámasztani, ismételtén, a laikusokkal történő bíráskodást. Ezen próbálkozások napjainkig sikertelennek bizonyultak.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ BOTH Ödön: Küzdelem az esküdtbíráskodás bevezetéséért Magyarországon a reformkorban és az 1848. április 29-i esküdtszéki rendelet. http://acta.bibl.u-szeged.hu/6293/1/jurid-pol_007_fasc_001_001-060.pdf (Utolsó letöltés ideje: 2018. március 16.)

² CSIZMADIA Andor: Az esküdtbíráskodás Magyarországon a dualizmus korában. In: Jogtörténeti Tanulmányok I. Budapest, 1966, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 131.o.

³ CSIZMADIA 1966, i.m. 131.o.

⁴ <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?do-cid=84000005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fkeyword%3D1840> (Utolsó letöltés ideje: 2018. április 4.)

⁵ BEREND György: A népbíráskodás. Szeged, 1948, Acta Universitatis Szegediensis. 129-131.o.

⁶ <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?do-cid=84800018.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fkeyword%3D1848> (Utolsó letöltés ideje: 2018. március 17.)

⁷ CSIZMADIA 1966, i.m. 132.o. Megjegyzés: 747. sz. határozat, közli Beér - Csizmadia: Az 1848-49. évi népképviselői országgyűlés. Bp. 1954. 333.I.

⁸ BEREND 1948, i.m. 129-131.o.

⁹ CSIZMADIA 1966, i.m. 132-133.o.

¹⁰ <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?do-cid=89700034.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fextraparams%3D%7B%2522ID%2522%3A%2522FullTextSearch%2522%2C%2522Year%2522%3A%25221897%2522%2C%2522Kibocsato%2522%3A%2522TV0%2522%7D> (Utolsó letöltés ideje: 2018. április 04.)

¹¹ <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?do-cid=89700033.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fextraparams%3D%7B%2522ID%2522%3A%2522FullTextSearch%2522%2C%2522Year%2522%3A%25221897%2522%2C%2522Kibocsato%2522%3A%2522TV0%2522%7D> (Utolsó letöltés ideje: 2018. április 4.)

¹² CSIZMADIA 1966, i.m. 133.o.

¹³ BEREND 1948, i.m.131.o.

¹⁴ FINKEY Ferencz: A magyar büntető perjog tankönyve. Budapest, 1916, Grill Károly Könyvkiadóvállalata. 119.o.

¹⁵ ANGYAL 1915, i.m. 65.o.

¹⁶ FINKEY 1916, i.m. 119.o.

¹⁷ FINKEY 1916, i.m. 120.o.

¹⁸ FINKEY 1916, i.m. 120-122.o.

¹⁹ KOVÁCS Kálmán: A magyar büntetőjog és büntetőeljárás jog története 1848-tól 1944-ig. Budapest, 1971, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék. 68.o.

²⁰ ANGYAL 1915, i.m. 70-71.o.

²¹ FINKEY 1916, i.m. 139-140.o.

²² ANGYAL 1915, i.m. 138.o.

²³ ANGYAL 1915, i.m. 140-145.o.

²⁴ ANGYAL 1915, i.m. 146-149.o.

²⁵ ANGYAL 1915, i.m. 149-156.o.

²⁶ KOVÁCS 1971, i.m. 76-81.o.

²⁷ KOVÁCS 1971, i.m. 80.o.

²⁸ <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?do-cid=93900002.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fextraparams%3D%7B%2522ID%2522%3A%2522FullTextSearch%2522%2C%2522Year%2522%3A%25221897%2522%2C%2522Kibocsato%2522%3A%2522TV0%2522%7D>

[torvenyei%3Fkeyword%3D1939](#) a honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk 221.§ (Utolsó letöltés ideje: 2018. április 4.)

²⁹ Kovács 1971, i.m. 81.o.

³⁰ <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?do-cid=94500007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fextrapa-rams%3D%7B%2522ID%2522%3A%2522FullTextSearch%2522%2C%2522Year%2522%3A%25221945%2522%7D> (Utolsó letöltés ideje: 2018. március 29.)

³¹ KARSAI Elek: Ítél a nép. Budapest, 1977, Kossuth Könyvkiadó. 12-13. o.

³² LUKÁCS Tibor: A magyar népbíróági jog és a népbíróágok 1945-1950. Budapest, 1979, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Zrínyi Kiadó. 98. o.

³³ MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Budapest, 2007, Osiris Kiadó. 255. o.

³⁴ LUKÁCS 1979, i.m. 284-292. o.

³⁵ LUKÁCS 1979, i.m. 109. o.

³⁶ LUKÁCS 1979, i.m. 109. o.

³⁷ KOVÁCS Kálmán: A magyarországi népbíróágok történetének egyes kérdései. In. Jogtörténeti Tanulmányok I. Budapest, 1966, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 163. o.

³⁸ LUKÁCS 1979, i.m. 113. o.

³⁹ KOVÁCS 1966, i.m. 163. o.

⁴⁰ <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?do-cid=94500007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fkeyword%3D1945> (Utolsó letöltés ideje: 2018. április 5.)

⁴¹ LUKÁCS 1979, i.m. 113-114.o.

⁴² LUKÁCS 1979, i.m. 115.o.

⁴³ KOVÁCS 1966, i.m. 166.o.

⁴⁴ LUKÁCS 1979, i.m. 115-117.o.

⁴⁵ KOVÁCS 1966, i.m. 167.o.

⁴⁶ KOVÁCS 1966, i.m. 171.o.

Az esztergomi érsek királyné-koronázáshoz kapcsolódó jogai

Írta: ÚJHELYI JÁNOS ÁBEL

„Az esztergomi érsek és a veszprémi püspök között már a XIII. század első felében vita támadt a királyné-koronázás joga felett. Veszprém főpásztorai ettől az időtől kezdve soha sem szüntek meg éber figyelemmel őrködni ezen joguk felett és minden lehetőit megtettek arra nézve, hogy egyházuk e nevezetes kiváltsága érintetlenül szálljon az utódokra. Másrészről azonban az esztergomi érseknek sem nyugodtak meg, sem abban, hogy a királyné-koronázást, ha mindjárt csak bizonyos körülmények közt is, egyedül csak a veszprémi püspök végezze, sem abban, hogy a koronázási szertartás végzésében a főszerep a veszprémi püspöknek jusson.”¹ E szavakkal vezeti be Kollányi Ferenc *A veszprémi püspök királyné-koronázási jogának története* című művét, mely 1901-ben jelent meg Veszprém-ben. Tanulmányom elé keresve sem találhattam volna jobb idézetet, hiszen Kollányihoz hasonlóan a magyar királyné koronázásával kapcsolatosan kívánok értekezni, ám ezúttal nem a veszprémi püspök, hanem a szertartás egy másik, a fentebbi citátumban is említett szereplőjének, a királyné püspökével a koronázási jogkör miatt oly sokszor konfrontálódó esztergomi érseknek a szemszögéből.

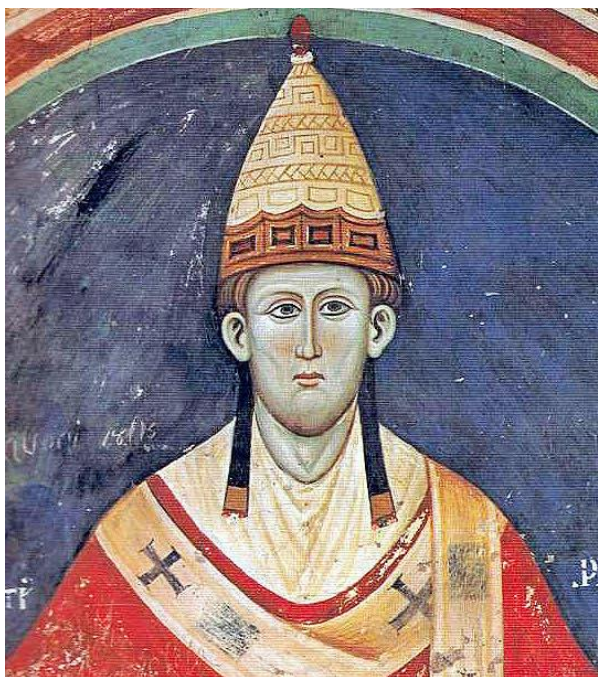
A királyné-koronázási jogtól a jogkör beszűküléséig

1216. április 11-én hosszas vizsgálódás után Pelag albanói püspök és István bíbornok² a Róbert veszprémi püspök, illetve a János esztergomi érsek között a királyné-koronázási jog illetékességével kapcsolatban kirobbant vitát a következő határozattal zárta le: „*Quod si rex et regina simul coronari debeant, et inungi, Strigoniensis coronet et inungat regem et Vesprimiensis*

reginam; si vero sola regina coronari debeat et inungi, Strigoniensis inungat eam, Vesprimiensis autem coronam imponat eidem; 'quod si contingat Strigoniensem in coronatione reginae abesse, Vesprimiensis nihilominus inungat et coronet eam.' ”³

A két magyar főpap konfliktusának kiváltó oka az volt, hogy – az egyébként belga származású – Róbert püspök úgy érezte, hogy sérelem érte őt akkor, amikor 1215-ben az esztergomi érsek koronázta királynévá II. András király második feleségét, a francia Yolande de Courtenay hercegnőt,⁴ Peter de Courtenay herceg lányát.⁵ Ugyanis – a főpap érvelése szerint – abból kifolyólag, hogy a veszprémi püspökséget Gizella alapította a királyné-koronázás joga őt illette meg. Ám állítását nem tudta dokumentumokkal alátámasztani, nem úgy, mint János érsek, aki azzal érvelt, hogy „*mi-ként ezt a pápai oklevelek is bizonyítják, egyedül az esztergomi érsek lévén a királyi család házi főpapja, s ő szolgáltatván ki nekik a szentségeket is, a királyné koronázását sem végezheti más, mint ő.*”⁶ Ráadásul hivatkozhatott arra is, hogy az első magyar királynét, Gizellát az esztergomi érsek kente fel és koronázta meg, hiszen akkor még Kollányi szavaival élve „*a veszprémi püspök aligha volt kinevezve, vagy legalább is nem volt a pápától megerősítve és felszentelve.*”⁷ Máday Andor szerint is kezdetben „*a királynét úgy mint a királyt, az esztergomi prímás koronázta, s ez a jog csak később szállt a veszprémi püspökre, mint a királyné kancellárjára.*”⁸ Ennek ellenére Róbert püspök a leendő első alkalommal (mégpedig az 1215 novemberére összehívott IV. lateráni zsinaton) panaszt emelt az esztergomi érsek ellen magánál a pápánál, III. Incénél. Az egyházfő erre maga elé idézte az érseket, hogy az ellene emelt vád alól tisztázza magát, majd a viszálykodó felek kérésére két döntőbírárt, a fentebb már említett Pelagot és Istvánt jelölte ki az ügy elrendezésére, akik az idé-

zett kompromisszumos megoldással álltak elő, melyet később, 1221-ben III. Honorius pápa is meg-

III. Ince pápa

Róbert veszprémi püspök 1215-ben nála tett panaszt azért, mert úgy érezte, hogy királyné-koronázási jogát János esztergomi érsek megsértette

erősített.⁹

1216-tól kezdődően egészen a 16. századig tehát az esztergomi érsek elvileg csak akkor kapott szerepet a magyar királyné-koronázásban, ha a ceremóniára a király koronázásával nem egy időben került sor és ez esetben is csak a királyné felkenésének joga illette meg. Ám a gyakorlatban már a 13. századtól kezdődően átvette az érsektől a felkenés aktusát ilyen helyzetekben is a veszprémi főpásztor. IV. László feleségét, Anjou Izabellát például Pál veszprémi püspök kente fel és koronázta meg annak ellenére, hogy a királyné-koronázásra nem a királyi ceremóniával egy időben került sor. Sőt! Izabella egyik 1280-as oklevele egyenesen arról ír, hogy „a magyar királyné felkenésének és koronázásának joga kiváltságai alapján illeti meg a veszprémi egyház főpapjait.”¹⁰ Persze akadnak kivételek. II. Ulászló feleségét, Candale-i An-

nát például Bakócz Tamás esztergomi érsek koronázta meg és kente fel, de csak azért, mert az akkor kinevezett veszprémi püspök, Frangepán Gergely, még nem volt felszentelve.¹¹ Viszont azért, hogy ebből a püspököknek nehogy később valami hátránya, jogvesztése származzon, a király oklevelet bocsátott ki, amelyben elismerte, hogy csupán ebben az egy esetben végezte a primás a királyné-koronázást az előbb vázolt okból kifolyólag.¹² Ettől függetlenül megállapíthatjuk, hogy a 13. század és a 16. század eleje közötti időszakban az esztergomi érsek királyné-koronázási jogköre alaposan beszűkült, miközben a veszprémi püspökök látványosan kibővült. Ám az 1526-os mohácsi csata után fordult a kocka.

Újra főszerepben

A 16. században az addig egyre befolyásosabbá váló veszprémi püspök hatalma súlyosan megrendült a török expanzió következtében. Veszprém török kézre került, a püspök Sümegre, a káptalan Zalaegerszegre volt kénytelen székhelyét áttenni. A veszprémi főpásztor tekintélyének és jövedelmeinek csökkenése következtében egyre kevésbé tudta maradéktalanul érvényesíteni jogait, kiváltságait. Ezt jól mutatja az a tény is, hogy 1527-ben Jagelló Anna királynét a nyitrai püspök kente fel és koronázta meg. Még megrendítőbb volt azonban a veszprémi püspökre nézve az, amikor 1539-ben Jagelló Izabella fejére Várday Pál esztergomi érsek helyezte a koronát.¹³ Ezzel a magyar egyház feje hosszú idő után újra főszerephez jutott a királyné-koronázási szertartáson.

A 13. században oly könnyen a veszprémi püspök kezébe csúszott felkenési jogát az 1216-os egyezménynek megfelelően 1563-tól kezdve újra rendszeresen érvényesíteni tudó esztergomi érsek hatásköre a királyné-koronázásokon a 16-17. században látványosan kibővült.¹⁴ 1563-tól, vagyis Miksa király feleségének, Máriának a koronázásától kezdve több mint egy évszázadon át egyedül az ő feladata volt a Szent Koronának a királyné jobb vállához való érintése, Kollányi szerint „mintegy annak jelképezéseül, hogy a nő a férfi jobb oldal-

csontjából alkottatott s a királyné férjének a kormányzás gondjaiban segélyére lenni tartozik.”¹⁵ A felkenés és a Szent Koronával való vállérintés jogát Pázmány Péter idején az 1629-es nagyszombati zsinati végzésekhez kapcsolt egyháztörténeti dolgozatban az esztergomi érsek előjogai és privilégiumai között írásban is rögzítették.¹⁶ Ezen dokumentum az érsek számára fontos hivatkozási alapul szolgált később, a 18. században, amikor kiújult a viszály a királyné-koronázási jogkörrel kapcsolatosan közte és a veszprémi püspök között.

Pázmány Péter esztergomi érsek Érsekségének idején a prímás királyné-koronázáshoz kapcsolódó jogait az 1629-es nagyszombati zsinati végzésekhez kapcsolt egyháztörténeti dolgozatban írásban is rögzítették. 1622-ben ő kente fel Gonzaga Eleonóra Anna királynét, II Ferdinánd magyar király második feleségét.

1563-tól a királyné-koronázási mise celebrálásának joga is az esztergomi érseket illette meg. 1613-tól kezdve ő adta a jogart és az országalmát, az igazság és az uralom szimbólumait a királyné kezébe a ceremónia során.¹⁷ Továbbá a 16. századtól ő végezte a szertartáson a királyné áldozását a feloldozással együtt.¹⁸ Ezenkívül a ceremóniát követő ünnepségen az uralkodópár asztalánál foglalhatott helyet a pápai nuncius mellett, illetve a lakoma megkezdése előtt ő nyújtotta oda a nádortól átvett kézmosó tálat a kéztörölővel együtt a királynak és a királynénak.¹⁹

Azonban 1681-ben az esztergomi érsek a nádorral, Eszterházy Pállal együtt kényszerült a Szent Koronát a királyné vállához érinteni,²⁰ ugyanis az idős, a nyolcvanhoz közeledő, beteg, sem állni, sem járni nem képes és a templomi szertartás egy részében is hordszékből vitt Szelepcsényi György prímás egyedül nem boldogult volna.²¹ Mivel ezt egy alkalmi, a szükség szülte feladatkörnek tekintették a kortársak, nem tulajdonítottak neki különösebb jelentőséget. Pedig az eset precedens értékűvé vált a 18. század végére, ami ahhoz vezetett, hogy az érseknek 1792-től kezdve meg kellett osztani a Szent Korona vállához érintésének jogát a nádorral,²² majd 1867-től kezdődően a nádorhelyetessel.²³

Mint láthatjuk tehát az esztergomi érseknek a királyné-koronázással kapcsolatos jogköre a 16-17. század során jelentősen kibővült, miközben a veszprémi püspöknek a házi koronával való koronázás joga maradt csak meg, amit nagyban sérelmezett is a főpap. Nyilvánvaló volt tehát, hogy a veszprémi püspökség 18. század eleji újjászervezése és megerősödése maga után vonja majd a veszprémi egyházfő és az esztergomi érsek konfliktusának kiújulását, mely a primásérseket új kihívások elé állította.

Újabb viszályok a veszprémi püspökkel

1707-ben a császárhoz rendkívül hűséges, korábban katonaként is szolgáló Keresztély Ágost, a szász hercegi Wettin-ház sarja lett az esztergomi érsek. A rendkívül pragmatikus főpapot és utódait 1714-ben III. Károly birodalmi hercegi ranggal ruházta fel. Innentől kezdve az esztergomi érseket megillette a hercegprímási cím. A magyar egyházfeje ezzel a korábnál is jelentősebb tekintélyre és befolyásra tett szert. Ennek ellenére a királyné-koronázáshoz kapcsolódó jogainak megőrzéséért már a birodalmi hercegi cím megszerzésének évében is komoly erőfeszítésekre kényszerült.

Az történet ugyanis, hogy a török kiűzése után a veszprémi püspökség látványos fejlődésnek

Keresztély Ágost esztergomi érsek

indult. A bevételek növekedése, a püspöki központnak, Veszprémnek a látványos fejlődése, valamint az uralkodó azon ígérete, hogy a török kiűzése után helyreállítja a magyar egyházmegyék csorbát szenvedett jogait a veszprémi egyházfő tekintélyének és pozíciójának megerősödéséhez vezetett. Olyannyira, hogy egyes püspökök úgy látták, hogy itt az ideje a királyné felkenésének és a királyné-koronázási mise celebrálásának a jogát megszerezni az esztergomi érsektől. Arra hivatkoztak, hogy a 13. század végétől kezdve egészen a 16. század elejéig mindkét előjoggal javarészt a veszprémi püspökök éltek, ergo bevett gyakorlattá vált a dolog – annak ellenére, hogy az 1216-os római egyezmény értelmében, ha a királynét külön koronázták a felkenést az esztergomi érseknek kellett végeznie.

A 18. században két karizmatikus veszprémi püspök is harcba szállt koronázási hatáskörének kibővítéséért és mindketten alapos történeti kutatások bevonásával kívánták céljukat elérni. Azonban egyikük sem járt sikerrel, hiszen az esztergomi érsek mindkét esetben hatékonyan védelmezte jogait.

1714-ben Volkra Ottó János veszprémi püspökkel szemben sikerült a primásnak megőrizni

felkenési és koronázási mise celebrálási jogát. Pedig Volkra egy igencsak terjedelmes felterjesztést intézett oklevelekkel mellékelve ez ügyben III. Károly királyhoz, aki azt elküldte Keresztély Ágost érseknek, hogy tegye meg rá észrevételeit.²⁴ A primási iroda több, rendkívül részletes dolgozattal cáfolta Volkra érveit és megállapította, hogy „a veszprémi püspök nemcsak az oly ünnepélyes szertartást, mint a koronázás, hanem sokkal csekélyebb jelentőségű főpapi ténykedéseket sem végezhet az esztergomi érsek joghatósága alatt álló egyházban, ennek engedélye és felhatalmazása nélkül.”²⁵ Kettejük vitájában az uralkodó volt a döntő szó, és az udvarnál egyébként is nagyobb befolyással bíró Keresztély Ágost ügyesebben lobbizott ellenfelénél,²⁶ ugyanis az 1714-es királyné-koronázási szertartás jegyzőkönyvébe ezt a végzést iktatták végül be: „az ünnepélyes nagymisé az esztergomi érsek mondja, aki a királyné-koronázást is végzi, bár a veszprémi püspök erre, több régi kiváltságalevélre hivatkozván, igényt emelt. Minthogy azonban az esztergomi érsek emlékezetet meghaladó idő óta végzik e szertartást, maradjon meg most is az érseknél e jog, a veszprémi püspök pedig igényével a rendes kereset útjára utaltatik.”²⁷

Hasonlóan sikertelenül próbálkozott Bajzáth József veszprémi püspök is jogainak kibővítésével, amikor folyamodványt terjesztett 1790 júniusában II. Lipót elé.²⁸ Batthyány József hercegprimás terjedelmes emlékiratban védelmezte meg a királyné-koronázáshoz kötődő jogkörét, melyet később, 1792-ben – Baernkopf Ignác pozsonyi kanonok által tovább bővített formában – Pozsonyban ki is nyomtattak. Még ugyanebben az évben, április 14-én kelt határozatában Ferenc király is az esztergomi érsek mellett tette le a voksát és megerősítette a primásnak a királyné-koronással kapcsolatos jogait.²⁹

1867-ben aztán annak ellenére, hogy az 1216-os egyezmény előírta, hogy amennyiben a királyt és a királynét egyszerre koronázzák, a királyasszonyt a veszprémi püspök kenheti fel, az esztergomi érsek, Simor János élt ezzel a joggal. Tehát

tovább bővült az esztergomi érsek királyné-koronázáshoz kötődő jogköre – ismételten csak a veszprémi püspök kárára.³⁰

Az utolsó, 1916-os királyi és királynéi koronázáson minden az 1867-es séma szerint zajlott, annak ellenére, hogy Hornig Károly veszprémi püspök mindent megtett annak érdekében, hogy jogkörét kibővítse. Többek között e célból írta meg az ő megbízásából Kollányi Ferenc *A veszprémi püspök királyné-koronázási jogának története* című művét, mely még úgy is, hogy kissé egyoldalúra sikeredett, hiszen a megbízó érdekeit tartva szem előtt a veszprémi püspöknek ad igazat a múltbeli tények alapján a királyné-koronázási vitában, a magyar történetírás egyik legnagyobb volumenű alkotása. Ennek ellenére a házi koronának a királyasszony fejére való helyezését leszámítva az utolsó magyar királyné-koronázás minden mozzanatát Csernoch János érsek végezte,³¹ aki a ceremónia idején valószínűleg még nem sejtette, hogy ő lesz az utolsó esztergomi érsek, aki élhet a királyné-koronázáshoz kötődő jogaival.

Összegzés

Az esztergomi érsek nemcsak a magyar királyi, hanem a királyné-koronázások egyik legfontosabb szereplője is volt, annak ellenére, hogy egy időben (a 13. század vége és a 16. sz. eleje között) szinte teljesen kiszorult a ceremóniáról. A királyné-koronázáshoz kötődő jogai hol bővültek, hol szűkültek, megőrzésükért gyakran kellett konfrontálódnia a veszprémi püspökkel. Ám e viszálykodásnak köszönhetően maradt ránk számtalan információ arról, hogy hogyan koronázták több mint 900 éven át a magyar uralkodók hitveseit, hiszen

kiváló jogtudósok és történészek egész sorát kérte fel hol az egyik hol a másik fél érdekeinek történeti és jogi érvekkel való alátámasztására. Felettébb elkeserítő viszont az a tény, hogy a királyné koronázásával foglalkozó tanulmányok többsége a veszprémi püspök felől közelíti meg a koronázási szertartás aktusainak illetékességi kérdését. Ezen cikkemben szakítottam e szokással és remélem, így módon tanulmányommal hozzájárulhatok ahhoz, hogy a magyar egyházfőnek a királyné-koronázá-

Ferenc József és Wittelsbach Erzsébet királyné koronázási ceremóniája 1867-ben. A képen éppen a Szent Koronának a királyné vállához érintését láthatjuk. Az aktust Simor János esztergomi érsek és Andrássy Gyula nádorhelyettes és miniszterelnök közösen végzi. Az 1867-es és az 1916-os királyné-koronázásokat a király koronázásokkal egyszerre tartották.

sokon betöltött szerepének kutatása előtérbe helyeződjön, és minél többen ismerhessék meg az esztergomi érseknek a királyasszony-koronázásához kapcsolódó sajátos jogkörét.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ KOLLÁNYI Ferencz: *A veszprémi püspök királyné-koronázási jogának története*. Veszprém, 1901, Egyházmegyei Könyvnyomda. Előszó.

² KOLLÁNYI 1901, 42. o.

³ „Ha a király és királyné koronázása, felkenése egyidejűleg történik, az esztergomi érsek koronázza meg és kenje fel a királyt, a veszprémi püspök pedig a királynét. Ha pedig a királyné egyedül koronáztatik meg, az esztergomi érsek végezte

a felkenést, a veszprémi püspök pedig a koronázást. Ha az esztergomi érsek nincs jelen a királyné koronázásán, a veszprémi püspök végezze a felkenést is és a koronázást is.” KOLLÁNYI 1901, 43. o.

⁴ KALMÁR János: *Királyné koronázás Pozsonyban, 1714-ben*. In: G. Etényi Nóra – Horn Ildikó (szerk.): *Idővel paloták... A magyar udvari kultúra a 16-17. században*. Budapest, 2005, Balassi Kiadó. 216. o.

⁵ KOLLÁNYI 1901, 40. o.

⁶ KOLLÁNYI 1901, 41. o.

⁷ KOLLÁNYI 1901, 7. o.

⁸ MÁDAY Andor: A magyar nő jogai a múltban és a jelenben. Budapest, 1913, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. – T. Kiadása. 188. o.

⁹ FÖLDVÁRY Miklós: Értekezés a magyar királynék koronázások kezdetéről és a koronázás módjában időről időre történt változásokról; nemkülömben a magyar királynék azon szabadságaikról és jussaikról melyek régenten a koronázás módjából eredtek. Pest, 1830, Nyomtatott Fűskúti Landerernál. 25. o.

¹⁰ ZSOLDOS Attila: A Szent Korona árnyékában. In: História, 2001/9-10. 59. o.

¹¹ KÉSMÁRKY István: Az esztergomi érseknek mint Magyarország primásának jogai és kiváltságai. Budapest, 1896. 84-85. o.

¹² KOLLÁNYI 1901, 11. o.

¹³ LACZLAVIK György: Egy politikus főpap a 16. század első felében. Várdai Pál esztergomi érsek, királyi helytartó pályafutása. Budapest, 2012. 83-84. o.

¹⁴ Ehhez nagyban hozzájárult az is, hogy a Habsburgoknál a királyné-koronázási szertartását 1563 és 1867 között mindig külön tartották a királyétól, és mivel az 1216-os római egyezmény szerint ilyen esetekben a királynét az esztergomi érsek kente fel, nem esett nehezére a primásnak a felkenési jogát érvényesítenie.

¹⁵ KOLLÁNYI 1901, 2. o.

¹⁶ KOLLÁNYI 1901, 2. o.

¹⁷ PÁLFFY Géza: A magyar királynék koronázása a mohácsi csatát követő évszázadokban. In: Veszprémi Szemle, 2015/4. 12. o.

¹⁸ KALMÁR 2005, 223. o.

¹⁹ KALMÁR 2005, 224. o.

²⁰ PÁLFFY 2015, 12-13. o.

²¹ PÁLFFY Géza: Két elfeledett hungarikum keletkezéséről. In: Nyerges Judit – Verók Attila – Zvara Edina (szerk.): MONOKgraphia. Tanulmányok Monok István 60. születésnapjára. 2016, Kossuth Kiadó. 557. o.

²² PÁLFFY 2015, 13-14. o.

²³ LEPOLD Antal: Csernoch János. Emlékezés Nagymagyarország utolsó hercegprimására. Bécs, 1963. 21. o.

²⁴ KOLLÁNYI 1901, 111-123. o.

²⁵ KOLLÁNYI 1901, 130. o.

²⁶ PÁLFFY 2015, 14-15. o.

²⁷ KOLLÁNYI 1901, 124.

²⁸ KALMÁR 2005, 218. o.

²⁹ PÁLFFY 2015, 15-16. o.

³⁰ PÁLFFY 2015, 20. o.

³¹ PÁLFFY 2015, 20-21. o.

A házasság fejlődésének rövid áttekintése

Írta: VARGA KRISTÓF ATTILA

Bevezetés

A házasság a jogi világban a mai napig vitathatatlanul az egyik legszemélyesebb alapintézmény. Az évszázadok során sokféleképpen, sokféle módon esett keresztül változásokon, de mindig is kiemelt helyen szerepelt. Kétségtelen, hogy a házasság az ókorban egészen más funkcióval rendelkezett, mint manapság, hiszen akkoriban ez egy fajta tulajdonjogot keletkeztetett a férfi számára a nő felett, amit mai viszonyok között már lehetetlen elképzelni. Megemlítendő, hogy a világi jogi és egyházjogi szabályozás erős szembeállást mutat(ott), azzal, hogy a polgári házasság megjelenése is erős vitákat szült több jogász között. egyre nagyobb igény mutatkozik arra nézve is, hogy az azonos neműek számára is biztosítsák annak lehetőségét, hogy a különmű párokhoz hasonlóan házasságot kössenek. Ennek fényében cikkemben a házasság jogintézményének magyarországi fejlődését fogom áttekinteni párhuzamosan nemzetközi kitekintéssel. Rávilágítok az egyházjogi felfogás alakulására a történelem folyamán, valamint végül az azonos neműek házasságigényének kérdéseire is kitérek röviden a zárásban.

A házasság történetének rövid áttekintése

A magyar jogban, akárcsak több európai országban, a házasság kezdetleges formája a nőrablás és a nővétel volt. Ha ennél többet már nem említenénk, akkor is kiviláglik, hogy a nők helyzete egyértelműen alávetett volt és még emberi méltóságot sem ismerték el - legalábbis a férfihez képest mindenképpen. Maga a nőrablás nem sokáig bírt relevanciával ugyanis az egyes országok hamar bűncselekménnyé nyilvánították azt, hazánkban pedig István törvényei már tiltották. A nőrablás egyébként a magyarok eredet történetében is

megjelenik, amikor Hunor és Magor a férjük nélkül talált nőket *elrabolták*.¹ A nőrablásnak mások mellett praktikus okai is voltak, hiszen így a családnak nem kellett hozományt fizetnie, ami sok esetben szerencsés volt, hiszen ez sokszor eladósodáshoz vezetett. A nőrablás bizonyos formában a mai napig tetten érhető, ez az úgynevezett leányszöktetés, aminek természetesen napjainkban már csak szimbolikus jelentése van.

A nővétel ezzel szemben egy adásvételi szerződés volt. Lényege abban állt, hogy amikor a férfi házasodni készült, az apai hatalomból gyakorlatilag kivásárolta a nőt. A későbbi korokban, már egyházi közrehatással, ehhez megkövetelhető volt a kölcsönös beleegyezés, továbbá a gyűrűadás, ami tovább erősítette annak kötelmi, adásvételi jellegét. A magyar nyelvben mindez még egyértelműen tetten érhető az *eladó sorba került lány*, *(ve)vőlegény* és *feleségül vesz* kifejezésekkel.²

A római jogban is sajátos módon alakultak ki a házasság (*matrimonium*) megkötésére vonatkozó szabályok, és ebben a korban is az a szemlélet dominált, hogy a feleség a férj tulajdona. A rómaiaknál ilyenkor a feleség a státusz szempontjából *capitis deminutio minimam* szenvedett el és a leánygyermekkel azonos szintre került, a különbség a férj hatalom (*manus*) és apai hatalom között mutatkozott meg. Ugyanakkor a férj, akárcsak a gyermekeit, feleségét megölhette, eladhatta és teljes mértékű dominanciával rendelkezett felette. A megkötés tekintetében hasonlóság fedezhető fel más országok jogaival. Egyfelől természetesen vallási oldal is megjelent az úgynevezett *conferreatio* intézményével, ami 10 tanú jelenlétében történő, *manust* keletkeztető szertartás volt. Másodszor nővételre hasonlító vételi szerződés is létezett: ez volt a *coemptio*.³ Végül Rómában Iustitianus korában előtérbe került a nő beleegyezése is, valamint a férj hatalom háttérbe szorítása, vagyis a *manus* nélküli házasságok elterjedése.

Érdekes azt is megemlíteni, hogy az idők során a feleség és családanya helyzete sokat erősödött a római jogban. Már a XII táblás törvények is rendelkeztek arról, hogy miként volt lehetősége a feleségnek kilépni a házasságból és ezáltal a férj

hatalom alól. Később bizonyos szankciók jelentek meg a férjjel szemben, így nem ölhetette meg vagy adhatta el a feleségét. Jóllehet ezek az változások nem voltak túl gyorsak, mégis nagy fejlődést láthatunk a rómaiak korábbi koraihoz képest majd későbbiekben mindez olyan mértéket öltött, ami páratlan volt az akkori ókori jogi kultúrákhoz képest.⁴

Az egyház jogi rendje ebben az időben nem tulajdonított nagy jelentőséget a családjogi viszonyoknak, így a házasságnak sem, mivel az e felletti világi jogi joghatóság megfelelőnek bizonyult a 2. és 8-9. század közötti időszakban, noha a világi gondolkodás sok, a kereszténység által is elfogadott elemet rendelt a házasság intézményéhez,⁵ ilyen volt a már korábban is említett *konszenzualitás* (kölsönös bejegyzés) elve.

A jelentős változásokat a középkor hozta mind egyházi jogi, mind világi jogi tekintetben. Az egyház elkezdte joghatóságát kiterjeszteni a házasságra, ugyanakkor kezdetben ez a befolyás nem volt olyan erős, hiszen, ha a házasság megkötésekor a nyilvánosság és az ünnepélyesség elmaradt az nem vezetett egyenesen a házasság érvénytelenségéhez vagy nemlétezéséhez.⁶

Különös megfigyelni azt is, hogy az egyház befolyásának kiterjesztése a házasság szabályozására ebben a korban vált igazán jelentőssé, ami összefüggésben állt azzal, hogy a kereszténység ekkor kezdett el Európa-szerte elterjedni. Természetesen adta magát az alkalom, hogy az addig főként a világi jog hatálya alá tartozó jogintézmények körében az egyház is beavatkozzon. Általánossá vált, hogy a házasság férfi és nő között, Isten szent színe előtt köttetik, és az elviekben a kánonjogi szabályokkal összhangban felbonthatatlan. Ebben az időszakban, majd későbbiekben a reformáció után is az a nézet hódított, hogy egyes házasságok nem köthetnek, mindenki a saját egyházjoga szerint köthet házasságot.⁷ Az egyház a egyes házasságot koronként eltérően ítélte meg, de alapvetésként fogja fel azt, hogy elsősorban az azonos vallású személyek kössenek házasságot és csak kivételes esetben fordulhat elő különböző vallásúak között. Az Ószövetségben⁸ vannak utalások

arra, hogy izraeliták ne házasodjanak pogány emberekkel, míg ez az elv alapjaiban az Újszövetségben is megjelenik, de ott már az evangélium hirdetése kerül előtérbe és azt mondja ennek eredményeképpen a hitetlen fél megszentelődik a házasságkötéskor.⁹ Ez alól a vallásszabadságra hivatkozva II. József 1781-es türelmi rendelete adott kibúvást a különböző vallásúak számára, mivel lehetővé tette számukra házasságot és mindezeket túl állami joghatóság alá vonta a házasság jogintézményét.¹⁰

A világi jogi szabályozás a középkorban háttérbe szorult, mivel az egyházi befolyás tulajdonképpen teljes egészében kiterjedt a házasságra. Ekkor jelent meg a papi cölibátus is, vagyis, hogy a papok nem köthetnek házasságot, ezügyben viszont kérdésessé vált, hogy az egyházi házasságtól vagy „csak” a polgári házasságtól való tilalmat tartalmazza-e a papi nőtlenység.¹¹ Alapvetően mindkettőt, viszont ezáltal az egyház hallgatólagosan (is) elismeri a polgári házasság jelentőségét és legitimitását. A házasság felbonthatatlanságának elve a XI. századra kristályosodott ki úgy, hogy lehetőség volt ennek ellenére az úgynevezett ágytól az asztaltól elválás intézményére, ami a házasság közötti életközösség megszűnését eredményezte.¹² A hűbériség kialakulásának köszönhetően a jobbágy házasságkötése a földesúr felügyelete alá került, pontosabban amennyiben a jobbágy házasodni kívánt úgy ehhez szüksége volt a hűbérúr engedélyére, amelyet megvásárolni tudott. Az ura ezek mellett meg is tilthatta, hogy valaki olyannal házasuljon, aki ellenséges területről származott. Ezeken túl az egyház sürgette azt, hogy a házasság papi közreműködés által, templomban köttessék, ami fokozatosan meg is történt. Mindez hazánkban a XI. századra, de például Skandináviában csupán a XV. századra alakult ki.¹³

A vagyoni viszonyok szempontjából a korban nagy jelentősége volt a hitbérnek. „*A hitbér a nő részére rendelt vagyon volt, amelyet a férj adott.*”¹⁴ Hazánkban az Árpád-korban már teljesen elfogadott intézmény volt a hitbér, amelyet az esetek túlnyomó többségében a feleség a férje halála után kapott meg. Ez a vagyon az özvegy házastárs

különvagyonra volt, és mindenfajta szerződéses megállapodás nélkül is igényt tarthatott rá, valamint az eziránti jogosultsága öröklődött.¹⁵ A hitbér létrehozására azért volt szükség, mert a házasságkötéssel a korban a nők mindig gyengébb helyzetbe kerültek és a hitbér által vagyoni helyzetüket erősíthették meg.¹⁶

Azon törekvések, miszerint az egyházi házasságot váltsa fel a polgári házasság, a XVIII. század végétől jelentek meg. A már említett 1781-es II. József-féle türelmi rendelet és az 1783-as pápens voltak az elsők, amelyek a hosszú egyházjogi dominanciát megtörték hazánkban, ugyanis ez teljeseleg egészében kivették a házasság feletti egyházi uralmat és azt ismét állami kézbe helyezték át. Ugyanakkor II. Lipót dekrétuma 1790-ben visszakanyarodott az egyházjogi vonalra.¹⁷

Évtizedekkel később a reformkor szellemében jelent meg ismét az igény a házasságkötések állami felügyelet alá helyezésére. Ez azért volt fontos, mert, ahogy láttuk, a vegyes házasságok egyre elterjedtebbé váltak és az egyház szigorú hozzáállása miatt kifejezett igény mutatkozott az ilyen házasságok megfelelő szabályozására. Megemlítendő ennél a problémánál a III. Károly által kiadott Carolina Resolutio (1731), amely lehetőséget biztosított a vegyes házasságok megkötésére, de azt katolikus lelkész hatáskörébe utalta. Ez természetesen a gyakorlatban nehézkes volt, mert a katolikus lelkészek megtagadták a közreműködést a protestáns féllel szemben fennálló aggályaikra tekintettel.¹⁸ Az 1894-ig terjedő időszakban a jogalkotás/törvényhozás egyik kiemelkedő problémája volt a házasságok szabályozásának kérdése. Az országgyűlés tagjai is két álláspontot képviseltek. Egyes képviselők szerint az egyházjognak kell dominálnia, míg a mások az egyháztól való ilyen elválást tartották elsődlegesnek és a házasságkötés szabályozásának állami megoldását támogatták. Schopper György írásában¹⁹ ezen reformkori időszakban a polgári és egyházi házasság szembeállítását vizsgálta és személyes kritikai álláspontot is foglalt a témában. Szerinte az egyházi házasság az, amit Isten szent színe előtt kötnek a felek, a polgári házasság, pedig az egyházjog elhagyásával pusztán

a polgári törvény alapján a polgármester vagy szolgabíró (még nem anyakönyvvezető) előtt kötött intézmény. Hangsúlyozza, hogy akkoriban milyen sokaknak fontos lett a házasság mibenlétének a vizsgálta és értelmezése, úgy, hogy nincsen kellő fogalmuk róla²⁰ (ezzel egyértelműen utalt az akkori politikai vitákra és az államférfiakra, akik tudatlanul értekeznek egy ilyen fontos témában). Úgy utalt a polgári házasságot támogatók körére, hogy „államistenítő jogászok” és elvetik a házasság, mint szerződés felfogást és azt szövetségnek tekintik.²¹ (Ez egyébként a mai napig vitatott a családjogászok körében és láthatóan egyházi jogi és polgári jogi különbségek mentén alakult ki.) Schopper írása azért is rendkívüli, mivel egyenesen kijelenti, hogy a polgári házasság istentelen, erkölcstelen és maga valóságos rossz, amit mi sem igazol jobban, mint maga a történelem, hiszen például a francia forradalom, melynek eredménye lett a polgári házasság kvázi „megsemmisítése” az egyházit.²² Mindenesetre ebből kitűnik, hogy milyen túlfűtött érzelmek kapcsolódtak ehhez a vitához, ami tulajdonképpen a század végéig eltartott, egészen 1894-ig.

A magyarországi házasságfelfogás vitának elvileg sikerült véget vetnie a 1894. évi XXXI. törvénycikknek (a továbbiakban: Ht.). A Ht. alapján a világi jog primátusa érvényesült és szétválasztotta a kérdésben az egyház és állam szerepét, azok függetlenségét deklarálta.²³ Ez hozta létre a kötelező polgári házasságot, ami a mai napig érvényesül. A házasság felbontására volt lehetőség, de kizárólag a vétkeességi elv (a másik fél vétke magatartása) alapján²⁴, ami napjainkra úgy módosult, hogy a felbontás elve (a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlása) alapján lehet kérni a bontást. A polgármestere/szolgabíró helyett már az anyakönyvvezető előtt kötöttek a házasságok. A Ht. tulajdonképpen a legfontosabb házassági törvény, mivel a mai napig érvényben lévő magyar polgári házasságnak az alapjait fektette le, és bár sokban módosult mégis meghatározó jelentőségű a magyar házasság intézményénél.

Henri Gervex - Polgári házasság

A polgári házasságra egyébként Európa szerte igény mutatkozott, körülbelül a XVI. századtól állandó napirendi pont volt a kontinensen és a XIX. század végére meghatározóvá is vált. Ma már nincsen olyan európai ország, amely ne tenné lehetővé a polgári házasságkötést.²⁵

Záró gondolatok

A házasság intézménye nagyon hosszú időkre nyúlik vissza és láthatóan teljesen más szabályok között fejlődött a korok és évszázadok folyamán. Sokszínű volt a tekintetben is, hogy párhuzamosan fennálló jogrendszerek olykor abszolúte más oldalról és módon közeledtek ezen intézmény felé, ennek ékes példája a római jogi megkö-

zelítés. Az ugyanakkor érzékelhető, hogy mind-egyik között a legfontosabb alapkő, hogy a két személy kapcsolatát megerősítse és védelemben részesítse. Ezek érvényesülése is sok változáson ment keresztül, viszont mindig elsődleges cél volt. Az egyházjog és világi jog felfogásbeli ellentéte évszázadokon át fennállt és mikor egyik, mikor másik érvényesült erőteljesebben, ugyanakkor mára már mondhatjuk, hogy sikerült egyensúlyt teremteni a két oldal között, annak ellenére, hogy a polgári jogi megközelítés a domináns, ez hazánkban köszönhetően a 1894. évi XXXI. törvénycikknek.

Végezetül ki kell térnünk arra is, hogy az azonos neműek polgári házasságra való igénye az elmúlt években állandó diskurzus tárgya világszerte. A történelem során volt rá példa, hogy a házasság szabályai alapján két azonos nemű személy között jött létre jogviszony. Erre utal Nizsalovszky Endre ugyanis 3000 évvel ezelőtt ugyanúgy a házasság szabályait alkalmazták a hetitáknál azonos esetekre, amikor a jobbágy szabad fiatalembert fogadott magához.²⁶ Megjegyzendő, hogy ennek nyilván más rendeltetése volt, viszont látható, hogy az azonos neműek közötti házasságkötésre (szigorúan formai szempontból) volt lehetőség. Mindazonáltal a történelem folyamán az azonos nemű partnereket nemegyszer üldözték és bűncselekménynek nyilvánították a homoszexualitást, ezáltal valóban nehéz a téma objektív megítélése, hiszen morális és vallási ellentétekhez vezet, erről részletesebben egy másik cikkben lehetne értekezni.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ ECKHART Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Budapest, 2000, Osiris Kiadó. 275. o.

² BARZÓ Tímea: A magyar család jogi rendje. Budapest, 2017, Patrocinium Kft. 59. o.

³ FÖLDI András - HAMZA Gábor: A római jog története és intézményei. Budapest, 2016, Nemzeti Tankönyvkiadó. 252.o.

⁴ ZLINSZKY János: Állam és jog az ősi Rómában. Budapest, 1997, Akadémiai Kiadó. 104-105. o.

⁵ SZEIBERT Orsolya: A házasság Európában a jogegységesítő törekvések tükrében. Budapest, 2014, ELTE Eötvös Kiadó. 28-29. o.

⁶ Uo. 28.

⁷ MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet, Budapest, 2008, Osiris Kiadó. 144. o.

⁸ Iz 34, 15-16

⁹ GROCHOLEWSKI, Zenon: Tanulmányok az egyházi házasság- és perjogról. Budapest, 2000, Szent István társulat. 14-15. o.

¹⁰ BARZÓ 2017, 60. o.

¹¹ RÁCZ Lajos (szerk.): Egyetemes állam- és jogtörténet ókor-feudális kor. Budapest, 1998, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 245. oldal

¹² Uo. 245. o.

¹³ Uo. 246. o.

¹⁴ MEZEY 2008, 150. o

¹⁵ Uo. 150. o.

¹⁶ ECKHART 2000, 306. o.

¹⁷ BARZÓ 2017, 60. o.

¹⁸ MEZEY 2008, 148. o.

¹⁹ SCHOPPER György: A polgári házasság. Budapest, 1868, A magyar kir. tud. nyomda.

²⁰ Uo. 3. o.

²¹ Uo. 8. o.

²² Uo. 133-134. o.

²³ BARZÓ 2017, 62. o.

²⁴ Uo. 63. o.

²⁵ SZEIBERT 2014, 31.-33. o.

²⁶ Uo. 38. o., 1. lábjegyzet

Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének szervezettörténeti áttekintése

Írta: DR. ILLÉS KRISTÓF

Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének relevanciája

A kezdetekben tisztán gazdasági együttműködésre épülő Unió fokozatosan - az áru, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgását akadályozó körülmények lebontásával - jutott el a politikai együttműködésig. Az Unió alapját képező egységes belső piac kialakításának határidejét az 1986-ban aláírt Egységes Európai Okmány 1992. december 31-én határozta meg. Azonban annak továbbfejlesztése a fenntartható fejlődés biztosítása érdekében, az Unió elsődleges céljainak egyikeként, a mai napig töretlenül folyamatban van.¹ A kiegyensúlyozott versenyhelyzet ugyanis rendkívül sérülékeny állapot, amit könnyen felborít az anyagi források illegális módszerekkel történő átcsoportosítása révén egy-egy gazdasági szereplő jogtalan előnyhöz juttatása. A verseny sérelme zavarokat okoz a belső piac működésében, ami pedig végső soron magát az integrációt sodorja veszélybe. Ebből adódóan az Unió pénzügyi érdekei védelmének háttérben nem kisebb dologgal találjuk szembe magunkat, mint az integráció fennmaradásához fűződő érdekekkel.² Ennek megvalósításához pedig szükség van megfelelő szervezetekre és azok hatékony működésére. A következőkben ezekről lesz szó, míg a terjedelmi korlátok miatt az Unió pénzügyi érdekeinek védelmét szabályozó eljárási- és anyagi jogi normák tárgyalására jelen írás keretében nem lesz módom. Írásomat igyekszem azon mód könnyebben befogadhatóvá tenni az olvasók számára, hogy azt az Alapító Szerződéseket módosító szerződések mentén rövidebb egységekre tagolom.

Az Alapító Szerződésektől a Maastrichti Szerződésig

Fenti gondolatok súlya talán egyértelművé tette számunkra, hogy érdemes kellő figyelmet

szentelni a nemzeti pénzügyi érdekek védelmé mellett, az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelmére is. Az Unió létrejöttének hajnalán az Alapító Szerződések nem tartalmaztak a pénzügyi érdekek védelmére irányuló rendelkezéseket,³ a tagállamok elegendőnek gondolták belső számviteli szabályzatok megalkotását vagy ellenőrző bizottságok felállítását. Azonban 1970-től az Európai Gazdasági Közösség költségvetése saját bevételi forrásokkal egészült ki, a tagállami hozzájárulások mellett, mely a gazdasági sikerekkel párhuzamosan egyre inkább növelték a közös költségvetés mértékét. A növekvő bevételi oldal lehetővé tette a kiadások növelését is, míg a források elosztásának rendszere egyre bonyolultabbá vált, ami a fejlődésen túl megnyitotta a lehetőséget a visszaélések számára is.⁴ Ezt az Európai Bizottság is felismerte, és az 1970-es években részletesen kezdett el foglalkozni a kérdéssel, melynek eredményeképpen a közös költségvetés bevételeinek és kiadásainak ellenőrzésére, illetve e területet érintő jogszabálytervezetek véleményezésére egy állandó szerv jött létre 1975-ben, az Európai Számvevőszék (ECA).⁵ Az Európai Bizottság azonban nem tartotta elegendőnek az ekkor még Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek csupán adminisztratív eszközökkel való védelmét és kísérletet tett 1976-ban az Alapító Szerződések akként történő módosítására, hogy azok tegyék lehetővé a saját források elosztása tekintetében az integráció pénzügyi érdekeinek védelmére irányuló büntetőjogi szabályok elfogadását, illetve ezen rendelkez-

zéseket megsértő személyek üldözését. A tagállamok ellenállása miatt, jóllehet a büntetőjogi védelem egyelőre megrekedt az elképzelés szintjén.⁶

Ugyanakkor a kérdéskör nem tűnt el a Bizottság szeme elől és 1988-ban sorkerült az Európai Bizottság Főtitkárságának részeként az Unió Csalás Elleni Koordinációs Egységének, az UCLAF-nak a felállítására, melynek feladatát kezdetben a közösség költségvetését sértő csalások megakadályozása képezte, koordinációs és támogató tevékenység végzésével.⁷ Később a hatáskö-

Az Európai Számvevőszék az Unió külső ellenőre, pénzügyi érdekeinek védelmezője

rét kiterjesztették a vámügyi és a mezőgazdasági szektorra is.⁸ Az UCLAF 1999-ig fejtette ki tevékenységét.

A Maastrichti Szerződéstől az Amszterdami Szerződésig

Az 1992. február 7-én aláírt Maastrichti Szerződés - amely létrehozta az Európai Uniót - VI. címében szabályozta az Unió harmadik pillérét képező Igazságügyi és Belügyi Együttműködést, amely egyik céljául a nemzetközi szintű csalások elleni fellépést határozta meg, és egyúttal jogalapot teremtett a tagállamok közötti bűnügyi együttműködések kidolgozására, a tagállamok nyomozó hatóságainak szorosabb együttműködése érdekében. Ez előmozdította az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi úton történő védelmét is.

1994-ben sorkerült a csalásokkal és más jogsértésekkel kapcsolatban konzultációs feladatokat megvalósító Csalás Megelőzését Koordináló Tanácsadó Testület (COCOLAF) felállítására, amely - egy a Bizottsággal szoros együttműködésben tevékenységet kifejtő - tanácsadói testület.⁹

A Maastrichti Szerződés hatályba lépését követően létrejött az EUROPOL Kábítoszeregyiség (EDU), melynek a feladatkörébe tartoztak a pénzmosás visszaszorítása mellett olyan területek is, mint a kábítószer csempészet, az illegális radio-

aktív és nukleáris anyagok csempészete, az ember-csempészet avagy a járművek csempészete.¹⁰ Az EDU 1995 és 1999 között működött. 1999-ben megszűnése azonban nem volt jogutód nélküli, ugyanis ekkor kezdte meg működését az 1995-ben megalapított EUROPOL, az Európai Unió bűnügyi összekötő szerve, melyet eredetileg a terrorizmus, illegális kábítószer-kereskedelem, valamint a nemzetközi bűnözés egyéb súlyos formáival szembeni küzdelem során a tagállamok közötti rendőrségi együttműködés előmozdítása céljából állítottak fel, de közreműködik az Unió pénzügyi érdekeit sértő csalások feltárásában is.¹¹ Az EUROPOL-lal összefüggésben fontos kihangsúlyozni, hogy bár a jogirodalom több helyen is az Európai Unió rendőri hivatalának szokta nevezni¹², ezzel a megnevezéssel kapcsolatban óvatossá kell lennünk nehogy félreértsük, ugyanis az EUROPOL-t nem tekinthetjük klasszikus rendőri szervnek, mivel önálló nyomozás végzésére egyetlen tagállam területén sem jogosult. Feladatai alapvetően három csoportba sorolhatóak be: információkezelés, operatív műveletek támogatása és tanácsadás, továbbképzés.

Az Amszterdami Szerződéstől a Nizzai Szerződésen át a Lisszaboni Szerződésig

1997. október 2-án került sor az Amszterdami Szerződés aláírására, mely célként fogalmazta meg a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülését biztosító térség létrehozatalát. Ennek érdekében akként került sor a Maastrichti Szerződés által felállított három pilléres Unió átalakítására, hogy a harmadik pillérben a továbbiakban már csak a rendőrségi és bűnügyi együttműködés maradt.

Az Amszterdami Szerződés által megfogalmazott cél megvalósítása érdekében 1999-ben megkezdte működését a már fentebb ismertetett UCLAF jogutódjaként az Európai Csalás Elleni Hivatal, az OLAF. Fontos különbség a két szervezet között, hogy az UCLAF-fal szemben, mely az Európai Bizottság Főtitkárságának részét képezte, az OLAF már mind a külső, mind pedig a belső ellenőrzés tekintetében függetlenül működik. Feladat körébe tartozik a csalások, illetve a korrupció és a Közösség pénzügyi érdekeit sértő, arra kihatással levő egyéb jogellenes tevékenységekkel szembeni küzdelem, továbbá minden olyan hivatali, szakmai kötelességszegés, avagy mulasztás feltárása, amelyet az Unió tisztségviselői követtek el, és amely büntető- vagy fegyelmi eljárásra adhat alapot. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy az OLAF hatásköre csak közigazgatási eljárás lefolytatására terjed ki, büntetőeljárására nem. Lehetőségei odáig terjednek, hogy a tudomására jutott információkat közli az érintett tagállamok igazságügyi szerveivel.¹³ Innentől pedig az egyes tagállamok diszkrecionális jogkörébe tartozik már, hogy a továbbított információk fényében indítanak-e büntetőeljárást vagy sem. Az OLAF-nak az ügy további kimenetelére alakító hatása tehát már nincsen. Arra van kizárólag módja, hogy információt kér az érintett tagállam illetékes hatóságaitól arról, hogy milyen intézkedéseket hoztak azután, hogy a főigazgató ajánlásai számukra eljuttatásra kerültek, feltételezve azt, hogy sor került bármilyen intézkedés megtételére. Az OLAF Magyarországon a Nemzeti Adó- és Vámhivatal részeként fejt ki tevékenységet, feladat körének részét képezi többek között az az európai uniós pályázatokkal kapcsolatos visszaélések felderítése. Ez a szabályozási modell az Európai Uniót szabad nemzetállamok szövetségeként megtartani szándékozó szuverenisták elképzeléseivel áll összhangban, figyelemmel arra, hogy érvényesül a szubszidiaritás elve; a szabályozás tiszteletben tartja a tagállamok büntetőjogi főhatalmát.¹⁴ Ugyanakkor, ha a szabályrendszert globalista szemüvegen keresztül vizsgáljuk felmerülhet bennünk kérdésként, hogy tartalmaz-e megfelelő szintű garanciarendszert a szabályrendszer arra az esetre, ha egy tagállam szervezetrendszer

a rendelkezésére bocsátott információk alapján nem tesz lépéseket a jelentésben megjelölt személyekkel szembeni felelősségre vonás érdekében. Ekképp szembe menve az officialitás elvével, valamint az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés (továbbiakban: EUMSZ) 325. cikkével, mely kimondja, hogy a tagállamoknak meg kell tenniük az Unió pénzügyi érdekeit sértő csalás és egyéb jogellenes tevékenységek leküzdésére ugyanazokat az intézkedéseket, amelyeket a saját pénzügyi érdekeit sértő csalás leküzdésére tesznek. Ezen aggályok kezelésére (talán) az Európai Ügyészség felállása lehet majd a gyógyír, amelyet a cikk későbbi részében még szóba hozok.

A 2001 februárjában aláírt Nizzai Szerző-

Figure 3: OLAF's investigative activity in 2017: maintaining a steady investigative drive

Az OLAF 2017-es nyomozási tevékenysége számokban

dés meghatározta az Igazságügyi Együttműködési Egység, az EUROJUST helyét a közös bűnügyi együttműködési rendszerben, amely a 2002. január 28-ai tanácsi határozat elfogadása óta működik állandó jelleggel, mint a tagállamoktól független önálló jogi személy, de felállításáról már korábban, 1999-ben döntés született. Fontos kiemelni, hogy az EUROJUST életre hívása céljának, csak egy része a jelenleg vizsgált téma. A szervezet segítséget nyújt ugyanis a tagállamoknak a büntetőjogi felelősségre vonás eredményes megalapozása érdekében, ha a bűncselekmény - függetlenül attól, hogy az közvetlenül az Európai Unió érdekeit, vagy az egyes tagállamok érdekeit sértette-e - kettő vagy

több tagállamot érint. Az EUROPOL-lal összevetve a nyomozással összefüggésben felmerülő kérdéseken túl, az ügyészési feladatok összehangolásában is szerepet játszik. Feladatkörét képezik még a több tagállamban folyamatban levő nyomozások, valamint vádemelések összehangolása mellett, a szervezett bűnözéssel összefüggő nyomozások előmozdítása, valamint jogsegélyek során a nemzetközi megkeresések hatékonyságának javítása. Működése során munkáját az EUROPOL adatbázisára támaszkodva végzi. Ugyanakkor arra nézve nem áll fenn hatásköre, hogy az egyes tagállamok szintjén göngyölítsen fel büntetőügyeket.¹⁵

Relevanciával bír még a témában az Európai Bűnmegelőzési Hálózat (EUCPN), melyet az Európai Tanács 2001 májusában hívott életre, az Európai Unió bűnmegelőzési tevékenységének támogatására és a preventív jellegű tapasztalatcserék lebonyolítására.¹⁶

Az EUROPOL segít a tagállamoknak a határon átnyúló bűnözés és terrorizmus leküzdésében

A Lisszaboni Szerződéstől napjainkig

A 2007 októberében aláírt és 2009 december 1-jén hatályba lépett Lisszaboni Szerződés az Unió pénzügyi érdekei védelmének hatékony megvalósítását az elsődleges feladatok közé emelte be. Ezzel összhangban megnőtt a Parlament szerepe az Unió költségvetésének megalkotásában. A Tanácsnak a többéves pénzügyi keret elfogadásához a Parlament képviselői többségének

egyetértésére van szüksége,¹⁷ az éves költségvetésről pedig a Tanács és a Parlament különleges jogalkotási eljárás keretében közösen dönt.¹⁸ A Bizottság által benyújtott, az előző pénzügyi évre vonatkozó költségvetési elszámolás, mérleg és értékelő jelentés alapján, a Bizottság költségvetés végrehajtására vonatkozó felelőssége alóli mentesítésére, továbbá a pénzügyi rendszer javítására a Parlamentnek a Költségvetési Ellenőrző Bizottság tesz javaslatot.¹⁹

A Lisszaboni Szerződés felszámolta továbbá az Unió pilléres szerkezetét, a korábbi harmadik pillért képező rendőrségi és bünygyi együttműködés bekerült a közösségi modell keretébe. A tételes jogi szabályok - az EUMSZ 82 - 86. cikkei - megteremtik a jogalapot egy nemzetek feletti büntetőjog létrehozására, ami üdvözlendő figyelemmel arra, hogy manapság, a nemzeti joghatósági keretekben történő bűnüldözés és a nemzetközi vált bűnözés között egyre élesebb ellentét feszül, kiváltképp olyan szupranacionális jogtárgyak tekintetében, mint például az Európai Unió költségvetése tisztaságának, sértetlenségének hatékonyabb védelme. Ezzel kapcsolatban fontosnak tartom kiemelni, hogy az Unió költségvetését sértő magatartások általában több tagállamot érintenek, de elkövethetők ilyen magatartások pusztán egy tagállamot érintően is. Ebből adódóan e cselekmények specialitása az általuk sértett érdek és elkövetési tárgy sajátosságáiból, és nem a nemzetközi jellegükből fakad.²⁰ Így álláspontom szerint szükséges ezen cselekmények körében az egységes alapelveken nyugvó központi szerv által összefogott eljárás, ami meghaladja az Europol és Eurojust által végzett nemzeti bűnüldöző tevékenységek koordinációját és támogatását.

A fenti célok megvalósítása érdekében a Bizottság az EUMSZ 86. cikke nyújtotta lehetőséggel összhangban javaslatot nyújtott be az Európai Ügyészség felállítására, azonban a Tanácstól szükséges egyhangú támogatást nem kapta meg.²¹ Ámbár a szervezet felállítását több tagállam is fontosnak tartotta, így éltek a megerősített együttműködés lehetőségével és 2017. szeptember 28.-án az EP állampolgári jogi szakbizottsága keretében,

majd 2017. október 5.-én az EP plenáris ülésén is megszavazták a képviselők az Európai Ügyészség létrehozását. Jelenleg ebben az Unió 20 tagállama vesz részt, amihez a többi tagállam - így hazánk, az abban egyelőre részt nem vevő Magyarország is - bármikor csatlakozhat. A szervezet várhatóan 2021-ben kezdheti meg működését luxembourgi székhellyel, hidat képezve a nemzeti szintű és az európai büntetőrendszerek között, két-szintű szervezetrendszerrel. Az európai főügyésznek bizonyos feltételek mellett lehetősége lesz nyomozások és büntetőeljárások lefolytatására, ami orvosolni tudja a fentebb OLAF kapcsán felvetett aggályokat, míg a decentralizált szintet a résztvevő tagállamokban a delegált európai ügyészek alkotják majd.

Jegyzetek és hivatkozások

- ¹ EUSZ 3. cikk (3) bekezdés: „Az Unió egy belső piacot hoz létre. Az Unió Európa fenntartható fejlődéséért munkálkodik, amely olyan kiegyensúlyozott gazdasági növekedésen, árstabilitáson és magas versenyképességgű, teljes foglalkoztatottságot és társadalmi haladást célul kitűző szociális piacgazdaságon alapul, amely a környezet minőségének magas fokú védelmével és javításával párosul.”
- ² LÁRIS Liliána: Az Európai Ügyészség létrehozásának indokai. In: *Iustum Aequum Salutare*, 2017/3. 219-220.o.
- ³ UDVARHELYI Bence: Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme a magyar büntetőjogban. In: *Miskolci Jogi Szemle*, 2014/1. 171.o.
- ⁴ LÁRIS 2017, i.m. 220.o.
- ⁵ Egyesítő Szerződés HL 152., 1967.7.13.
- ⁶ LÁRIS 2017, i.m. 220. o.
- ⁷ VESSZŐS Gergely: Az Európai Ügyészség – átmeneti gyógyír vagy a tartós megoldás?. In: *Ügyészek Lapja*, 2014/5. 67.o.
- ⁸ KARSAI Krisztina: Mozaikkép a közösségi pénzügyi érdekek büntetőjogi védelméről. In: *Európai Jog*, 2002/5. 14.o.
- ⁹ A Bizottság 94/140/EK határozata (1994. február 23.) a csalások megelőzésének koordinációjával foglalkozó tanácsadó bizottság létrehozásáról (HL L 61., 1994.3.4., 27-28.o.)

Záró gondolatok

Fent leírtakból láthatjuk, hogy az Európai Unió a kezdetektől fogva egyre nagyobb figyelmet fordít a közösség pénzügyi érdekeinek védelmére. Fokozatosan bővült az erre hivatott szervezetek száma, feladat-, és hatásköre egyaránt. A tendencia a mai napig kitart, ezt támasztja alá a jelenleg felálló Európai Ügyészség is, melynek működése remélhetőleg visszaszorítja majd a határokon átnyúló hozzáadottértékadó-csalást, a tagállamokban elcsalt, illetve szabálytalanul felhasznált források összegét. Ugyanakkor ennek bekövetkezéséhez csupán a fent leírt szervezetek működése önmagában nem elegendő, hanem szükség van a kérdéskör korszerű anyagi- és eljárásjogi szabályozására, illetve a hatékony jogalkalmazói gyakorlatra is, melyek vizsgálata jelen cikk kereteit meghaladják.

- ¹⁰ Joint action 95/73/JHA of 10 March 1995 concerning the Europol Drugs Unit
- ¹¹ A Tanács határozata (2009. április 6.) az Európai Rendőrségi Hivatal (Europol) létrehozásáról
- ¹² Lásd: MÓRÉ Sándor – NAGY Judit – SZILVÁSY György Péter: *Európai és Nemzetközi Közjog*. Budapest, 2008, Rendőrtiszt Főiskola. 124. o.; KONDOROSI Ferenc – LIGETI Katalin: *Az európai büntetőjog kézikönyve*. Budapest, 2009, Magyar Közlöny és Könyvkiadó. 287.o.
- ¹³ HOLÉ Katalin: *Europol és jogállam - Biztonságunk ára*. Budapest, 2008, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. 179-180.o.
- ¹⁴ Vö. az Európai Bíróság Casati döntésével, ahol a bíróság kimondja, hogy „elvben a büntetőjog és a büntetőeljárás jog olyan ügyek, amelyekért a tagállamok felelősek”. L. Case 203/80 (1981.) ECR. 2895.
- ¹⁵ HOLÉ 2008, i.m. 181.o.
- ¹⁶ A Tanács határozata (2001. május 28.) az európai bűnmegelőzési hálózat létrehozásáról HL L 153., 2001.6.8., 1-3.o.
- ¹⁷ EUMSZ 312. cikk (2) bekezdés.
- ¹⁸ EUMSZ 314. cikk.
- ¹⁹ EUMSZ 318-319. cikkek.
- ²⁰ LÁRIS 2017, i.m. 233.o.
- ²¹ Javaslat a Tanács rendelete az Európai Ügyészség létrehozásáról – Brüsszel, 2013.7.17., COM (2013)534 final, 2013/0255 (APP)

A büntetőeljáráshoz kapcsolódó közvetítői eljárás a 2000-es évek végén

Írta: SZABÓ ANDRÁS

A sértett és tettes egyezsége a magyar jogtörténetben röviden

Jelen cikkben a közvetítői eljárás menetét, illetve annak tapasztalatait fogom bemutatni a 2007-es és 2008-as évből, többek között egy 2008-as kutatás eredményeinek bemutatása útján. Azonban mielőtt ebbe belekezdenék, röviden ismertetni kívánom ennek a jogintézménynek jogtörténetünk korábbi szakaszaiban megjelent alternatíváit, formáit.

Már a honfoglalástól kezdve egészen Mátyás király uralkodásáig lehetőség volt arra, hogy a vádlott egyezkedjen a sértettel, illetve annak családjával, hogy elkerülje a bosszút egy „kártérítési” megállapodással. Ennek során kialakultak szokásjogi formában bizonyos megváltási összegek, de ezen szabályok – a jelenlegihez hasonlóan – nem kötelezték a sértettet az összeg elfogadására.¹ Szent István törvényei között a gyilkosság miatt kiszabandó halálbüntetés megváltására vonatkozó szabályokat is találhatunk. Ebben a jóvátétel esetleges kezdeményeit találhatjuk azzal, hogy a gyilkos 110 aranypénz fizetésével megmenekülhet a halálbüntetés elől, amiből 50 a sértett családjának járt, vagyis jóvátételt fizetett a hozzátartozóknak.

A XIV. századtól a kompozíció szerepe tovább növekedett, főként amiatt, mert a tárgyalt időszakban jellemző volt, hogy a sértett fél magánúton keresett elégtételt. Vagy ő állt bosszút, vagy rokonai, amiből az következett, hogy az illető a bűnössel ki is egyezhetett. A vegyesházbeli királyok közül elsőként Nagy Lajos szolt a kiegyezésről: a törvényszéken elmarasztaltakat a bírónak el kellett fognia és egyezkedés végett három napig őriznie kellett. Ha a felek is egyezkedni akartak, akkor a bíró ebben

semmiképpen sem akadályozhatta meg és ha létrejött az egyezés, akkor semmiféle tennivalója nem neki, csak a békedíját kellett beszednie. Ha viszont nem jött létre egyezés, akkor a sértett, vagy annak rokonainak át kellett adnia az elfogott elkövetőt, hogy rajta a törvény szerint megérdemelt büntetést a sértett vagy annak rokonai végrehajtsák.² Ezen Zsigmond változtatott, de csak a bírónak fizetendő békedíjat törölte el. A Werbőczy István által összeállított Tripartitumban széles körben volt lehetőség a kompozícióra, de az azt követő törvényekben, törvényjavaslatokban már egyáltalán nem szerepelt lehetőségként. A Csemegi-kódexben például azért nem szerepelt ez a lehetőség, mert az érintett felek egyezsége az állami büntetőhatalom kizárólagosságát korlátozta volna.³

Fogalom

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvénybe (továbbiakban: régi Be.) a közvetítői eljárás 2007. július 1-i hatálybalépéssel került bele, mint lehetséges alternatív eljárás a büntetőeljárás folyamán. Célja, hogy a sértett és a terhelt ezen eljárás során megállapodjon egy olyan egyezségben, ami mindkettejük számára vállalható és kielégítő.

A Debreceni Járásbíróság bírósági titkára és bírósági közvetítője, Dr. Pósa Gergely a közvetítői eljárásról írt rövid összefoglalójában így határozta meg a közvetítői eljárás fogalmát: “A közvetítői eljárás a büntetőeljárásban tulajdonképpen a felelősségre vonás elkerülésének (vagy a büntetés korlátlan enyhítésének) olyan módja vagy lehetősége, mely eredményként a gyanúsított mentesül a tettének büntetőjogi következményei alól (vagy bűncselekmény

elkövetése esetén azért lesz a büntetése korlátlanul enyhíthető), mert – az egyéb, konjunktív feltételek teljesítése mellett – a sértettnek okozott sérelmet a sértett által is elfogadott módon jóváteszi amelle, hogy célja az elkövető jövőbeni jogkövető magatartásának elősegítése is, az az a büntetés fő céljának, a speciális prevenciónak a más módon való elérése is.”⁴

A közvetítői eljárás büntetőeljárásba való integrálásának több oka is lehet. A bíróságokat és az ügyészségeket tehermentesítheti azáltal, hogy az egyezségek létrejöttében ezek a szervek nem vesznek részt, tehát ezzel az ügyterhük csökken, főleg ha az eljárás során a felek között megállapodás jön létre. Emellett azt sem szabad elfelejteni, hogy a sérelmet okozót nem fogja az elítélés miatti hátrányos jogkövetkezmény terheli, amennyiben a felelősségre vonást a megállapodás révén elkerüli. A sértettek számára is pozitív hatással bírt a közvetítői eljárás lehetővé tétele, mert így nem feltétlenül kellett a sértettnek polgári peres úton kártérítést érvényesítenie a károkozóval szemben, hanem már a közvetítői eljárásban jóvátételben részesülhetett. Ezen túlmenően annak esélye is megnövekedett, hogy komolyabb összegű jóvátételben részesül így, mintha a polgári bíróság ítélt volna az ügyben kártérítési kötelezettség, illetve a 2014-et megelőzően hatályban volt Polgári Törvénykönyv szerinti nem vagyoni kártérítés vonatkozásában.

A közvetítői eljárás feltételei

Magyarországon a büntetőügyek sértettjei és elkövetői között 2007. január 1. óta van lehetőség közvetítői eljárásra. Ennek alapvető feltételei vannak, amelyeket a cikk ezen részében említek meg. A bűncselekmény, ami miatt a büntetőeljárás indult, nem lehet öt évig tartó szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő. Emellett csak a vagyon és személy elleni, valamint a közlekedési bűncselekmények esetén van lehetőség mediációra fiatalok és felnőttek között. Az elkövetők esetében egyaránt,

hogy a felek maguk igényeljék az eljárás megindulását, a cselekménynek legyen konkrét sértettje, az elkövető a tettet beismerje és nem lehet különös vagy többszörös visszaeső, továbbá nem állhat(ott) büntetőeljárás hatálya alatt a cselekmény elkövetésekor és a cselekmény nem okozhatott halált.

Ha ezek a feltételek mind teljesültek és a bűncselekmény 3 évig tartó szabadságvesztésnél rövidebb büntetéssel volt büntetendő, akkor a sikeres mediációval az eljárás lezárult. Ha 3 év és 5 év közötti időtartamú szabadságvesztés volt kiszabható, akkor a korlátlan enyhítés lehetőségét vehette igénybe a bíróság.⁵

Néhány a közvetítői eljárás elrendelésére vonatkozó részletszabályok közül

A Legfőbb Ügyészség kiadott még 2007-ben egy emlékeztetőt, ami a közvetítői eljárás részletszabályait értelmezte és ennek bizonyos, általam fontosnak tartott részeit mutatom be.

Amennyiben több bűncselekmény elkövetése miatt folyik az eljárás, amelyek miatt közvetítői eljárás is szóba jöhetne, csak akkor van helye ennek, ha a feltételek mindegyik bűncselekmény tekintetében fennállnak.⁶ Ezt támasztja alá az ügyészség azzal, hogy kijelentette, nincsen helye elkülönítésnek annak érdekében, hogy a terhelt egyes cselekményei tekintetében közvetítői eljárásnak legyen helye, miközben az elkülönített cselekmények miatt vádemelés történt.⁷

Több eseti döntésre is felhívja a figyelmet az ügyészség, amelyek szerint másodfokú eljárásban nincs már helye közvetítői eljárás elrendelésnek. Egy 2007-es Bírósági Határozatban a bíróság kizárta ennek lehetőségét, amit azzal indokolt, hogy a régi Be. 266. § (3) bekezdés c) pontja szerint nincs lehetőség az eljárás felfüggesztésére a közvetítői eljárásra való tekintettel, ugyanis a lehetséges felfüggesztési okok között, a 359. § (3) bekezdésében nem található meg ez az ok.⁸

Egy másik eseti döntés szerint azért sincs

lehetőség a közvetítői eljárás elrendelésére a másodfokú eljárásban, mert ennek eljárásjogi jogkövetkezménye nem alkalmazható a régi Be. 373. § (1) bekezdés 1. pontja miatt, mert az abban leírt taxatív felsorolás nem tartalmazza a tevékeny megbánást, mint lehetséges megszüntetési okot.⁹ Erre reagálva Dr. Opócky László azt is megjegyzi, hogy nem lenne helyes egyébként sem az, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás új eszköze, a közvetítői eljárás, az eljárás későbbi szakaszában taktikai megfontolás tárgyát képezhesse.¹⁰

Magánvádas és pótmagánvád alapján folyó eljárásokban nincs helye közvetítői eljárásnak a korábban már említett 2007-es eseti döntés szerint.¹¹ Erre a problémát úgy tudta feloldani a joggyakorlat, hogy amennyiben magánvádas eljárásban indítványozzák a közvetítői eljárás elrendelését, akkor az ügyészség veszi át a vád képviselőtét. Az ügyész feladata ebben az esetben a bizonyítási eszközök felkutatása és a bizonyítás arra irányul, hogy fennállnak-e a közvetítői eljárás törvényben meghatározott feltételei. A vádló pozíciójának ügyészség általi átvételére azért is van szükség, hogy a felek között a közvetítői eljárásban egyenlőség legyen.¹²

Dr. Opócky László véleménye szerint vitatható azonban az ügyészségi emlékeztetőben leírt és a 3/2007-es és a 4/2007 Büntető Kollégiumi véleményben szereplő rendelkezés, miszerint a közvetítői eljárás eredményeképpen csak az a társtettes mentesül a büntetőjogi felelősségre vonás alól, vagy csak annak az érdekében alkalmazható a korlátlan enyhítés, aki a közvetítői eljárásban a sértettel megegyezett és annak teljes kárának megtérítését vállalta, vagy azt már meg is tette.¹³

A mediáció menete

A közvetítői eljárás az azt elrendelő végzéssel vagy határozattal indult meg. Ha az ügyész rendelte el, akkor a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény (továbbiakban: Bkt.) alapján a vádemelés elhalasztását 1 évi, legfeljebb

2 évi időtartamra alkalmazhatta az ügyész, míg ha a bíróság rendelte el, csak 6 hónapig volt felfüggeszthető az eljárás. Ezt a problémát áthidalhatta a bíróság azzal, hogy a tárgyalást elnapolhatta a közvetítői eljárás eredményes befejezése érdekében.¹⁴

Az elrendelést követően a közvetítőnek 8 nap állt a rendelkezésére, hogy a feleket értesítse a tárgyalás kitűzött időpontjáról. Az idézésnek tartalmaznia kellett továbbá az ülés helyét, illetve egy részletes tájékoztatót a mediáció lényegéről. Lehetőséget adott továbbá arra is a mediátor, hogy a felek előzetesen egyeztessenek vele, sőt akár új időpontot is kérhettek, amennyiben az szükséges és indokolt volt. Ha kétszer sikertelenül próbálta értesíteni a feleket a közvetítő, akkor meghíúsult az eljárás és sikertelenül zárult, vagyis a büntetőeljárás folytatódnia kellett.

A mediációs eljárás kezdetén a közvetítő leülte a feleket egy kerek asztalhoz. Amennyiben az egyik fél ragaszkodott a jogi képviselőjéhez, a másik fél is élhetett ezzel a lehetőséggel és elhívhatta a sajátját az ülésre, akiken kívül még a felek segítői is részt vehettek a mediációs eljárásban. Az ülés kezdetén a közvetítő továbbá ellenőrizte a felek személyazonosságát, röviden ismertette a felekkel, hogy ebben az eljárásban mire számítsanak és mire nem. Ennek során közölte a felekkel, hogy a mediátor nem tesz igazságot, csak a folyamat irányítása végett vesz részt az eljárásban, a konfliktus megoldása nem az ő feladata, hanem a felektől várja el azt az aktivitást, ami a felek közötti konfliktust feloldja.¹⁵

Az ülésen betartandó további szabályokat is ismertette a felekkel. Például a mobiltelefonokat ki kellett kapcsolni, a feleknek tisztelettel kellett viselkedniük egymással és a mediátorral. Kerülniük kellett a durva kifejezéseket, nem vághattak egymás szavába. Utóbbinak az az indoka, hogy mindenkinek elég ideje volt arra, hogy kifejtse az álláspontját, véleményét. Arról is tájékoztatta a mediátor a feleket, hogy egy ülés 3 óra hosszú lehetett. Arra is kitért a tájékoztatójában, hogy a segítőknél, jogi

képviselőknek milyen szerepe lehet az eljárásban, illetve figyelmeztette a feleket arra, hogy ők nem vehetik át a terhelt és a sértett szerepét ebben az eljárásban. Amennyiben ezeket elfogadták a felek úgy megkezdődhetett az ülés érdemi része.

A mediátor először a sértettet kérdezte meg arról, hogy mi történt, mi miatt indult meg az eljárás, a történetek által kiváltott hatásról érdeklődött, illetve az érzéseiről az esettel kapcsolatban. Az eljárás során a közvetítő kiszűrte a felek igazi szándékát azokból a véleményekből, amiket a felek kifejtettek. Az érzelmek által túlságosan is befolyásolt mondandókat kiszűrte, hogy ezekkel ne befolyásolják a felek az eljárást, illetve a közömbös témáktól haladva a lényeges témák felé terelte az eljárás menetét.

Amennyiben felmerült az eljárásban az anyagi jóvátétel, akkor a közvetítőnek figyelnie kellett arra, hogy a felmerült jóvátétel mértéke reális-e, teljesíthető-e és mindkét fél számára megfelelő-e. Erre való befolyása azonban csak kérdései útján lehetett. A jóvátétel teljesítésének technikai kérdéseiről is meg kellett állapodniuk a feleknek, hogy milyen ütemezésben, milyen formában történjen a teljesítés, illetve, hogy a közvetítő ezt hogyan fogja tudni követni.¹⁶

Ha megállapodás született az eljárásban, akkor megküldte a megállapodást az elrendelőnek a jelentésével együtt, aki vagy megszüntette a büntetőeljárást a terhelttel szemben, vagy korlátlanul enyhíthette a büntetést. A feleknek megírta a megállapodást, a felek akarata szerint, amit a felek aláírtak, majd megköszönte a felek aktivitását a mediátor és elmondta az ügy lezárultának menetét.¹⁷ Amennyiben azonban ez

nem történt meg, vagyis nem született megállapodás a felek között a közvetítői eljárásban, úgy a büntetőeljárás folytatódott tovább.¹⁸

A közvetítői eljárás első néhány hónapja

A bűnügyi mediáció az Igazságügyi Minisztérium alá tartozó Igazságügyi Hivatal feladata volt. Mediátor is csak az lehetett, aki speciálisan ki lett képezve és az Igazságügyi Hivatal munkatársa volt korábban és pártfogó felügyelőként dolgozott. Külön képzést is tartottak azoknak, akik mediátorra kívántak válni, amin 2008-ig 80-an vettek részt.¹⁹

A közvetítői eljárás bevezetésétől eltelt 8 hónap alatt 2135 személy ügyében kezdeményeztek mediációt, akik közül 272 fiatalok voltak. Az elkövetett cselekmények 29%-a közlekedési bűncselekmény volt, az 55%-a vagyoni elleni bűncselekmény és a 16%-a személy elleni bűncselekmény.²⁰ Ezen időszak elején a bíróság kezdeményezte gyakrabban a közvetítői eljárást, majd később már az ügyészség. 2007. december 15-ig 1000 ügyben született megállapodás, ami körül-belül 230 millió forintnak megfelelő jóvátételt jelentett a sértettek részére.²¹

Mindezek alapján elmondható, hogy a közvetítői eljárás a 2007-es év statisztikái alapján egy jó döntés volt a jogalkotó részéről. Az új büntetőeljárásról szóló törvényben még nagyobb hangsúlyt kap 2018. július 1-étől a közvetítői eljárás, így a 2007-es számoknál is jelentősebb lehet azon ügyek száma, amelyek mediáció folytán zárultak le.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ BARABÁS A. Tünde: Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában; KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2004 (továbbiakban: Barabás A. Tünde 2004); 39. o.

² BARABÁS A. 2004: 41. o.

³ BARABÁS A. 2004: 52. o.

⁴ DR. PÓSA Gergely: A közvetítői eljárás a büntetőeljárásban; http://debrecenitorvenyszek.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/kovzetitoi_eljaras.pdf; utolsó letöltés dátuma: 2018. 03. 11.

⁵ FELLEGI Borbála: megtorlás vs. jóvátétel? Ügyészek és bírák attitűdjei a helyteáallító igazságszolgáltatással kapcsolatban (továbbiakban: Fellegi Borbála); szerk.: Both Emőke, in: Kriminológiai közlemények; Magyar Kriminológiai Társaság; Budapest, 2008.: 159. o.

⁶ DR. OPÓCZKY László: A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői eljárással kapcsolatos jogértelmezési problémája

(továbbiakban: Dr. Opóczy László); szerk.: Both Emőke; in: Kriminológiai közlemények; Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest 2008: 147. o.

⁷ DR. OPÓCZKY 148. o.

⁸ BH. 2007. 288.

⁹ BH 2007. 149.

¹⁰ DR. OPÓCZKY 152. o.

¹¹ BH 2007. 149.

¹² DR. OPÓCZKY 153. o.

¹³ DR. OPÓCZKY 154. o.

¹⁴ DRIENYOVSZKI János: Mediáció a gyakorlatban (továbbiakban: Drienyovszki János); szerk.: Both Emőke, in: Kriminológiai közlemények, Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest 2008.: 178. o.

¹⁵ DRIENYOVSZKI 179. o.

¹⁶ DRIENYOVSZKI 180. o.

¹⁷ DRIENYOVSZKI 181. o.

¹⁸ DRIENYOVSZKI 180. o.

¹⁹ FELLEGI 160. o.

²⁰ DRIENYOVSZKI 182. o.

²¹ FELLEGI 171. o.

KIÁLLÍTÁSAJÁNLÓ

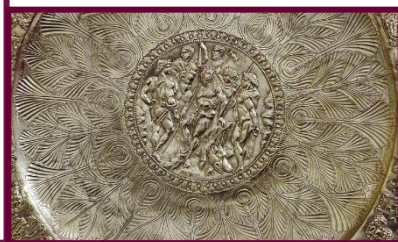
Seuso kincsek

Magyar Nemzeti Múzeum

[Ajánlja: Sall Zsófia]

A múzeumok szerelmeseinek szerencséjére az egyetemünktől mindössze pár percre található Magyar Nemzeti Múzeumban tekinthető meg a késő római császárkor egyik legértékesebb kincslelete, a Seuso-kincs. A tízezer ezüstedényből, s elrejtésükre szolgáló rézüstből álló gyűjteményt az 1970-es években találták meg a Balaton közelében. Ezt a hazai kötődést erősíti az a tény is, hogy a névadó tál – melyen Seuso nevét olvashatjuk – feliratából arra is fény derül, hogy a tulajdonos birtoka az akkori néven Pelso, azaz a Balaton közelében állott. Az edényeket díszítő, aprólékosan kidolgozott minták görög mitológiai jeleneteket ábrázolnak a szerelem és a vadászat tematikájában, ráadásul a tulajdonos társadalmi helyzetéről is árulkodnak. A kiállításhoz részletes leírás tartozik, amelyből többek között megismerhetjük a kincsleletek kalandos történetét is, s hogy hogyan is sikerült visszaszereznie a kincseket a magyar államnak.

Ugyanakkor, ha ellátogatunk a múzeumba, mindenképpen érdemes az állandó kiállítást is megtekinteni, hiszen ott a magyar történelem emlékeibe nyerhetünk betekintést. Egészen az őskortól a kommunista rendszer összeomlásáig végigkövethetjük hazánk történetét, megcsodálhatjuk az 1031-ből származó koronázási palástot és az első felelős magyar kormány minisztereinek bársonyszékeit is. Mindezekon felül a múzeum pincerendszerében található Lapidáriumban is érdemes körbenézni, hiszen a római kőtár a Pannóniára vonatkozó ismereteinket bővítheti.

SZÍNHÁZAJÁNLÓ

Bűn és bűnhődés

Rendezte: Michal Dočekal

[Ajánlja: Gera Anna]

A Vígyszínház által immár két éve folyamatosan játszott Bűn és bűnhődés egy többszereplős, zenei betétekkel színesített darab, amelynek központi kérdései, hogy értékesebb lehet-e egy élet egy másiknál, elképzelhető-e a körülmények olyan együttállása, amely legitimálja a gyilkosságot, illetve, hogy lehetséges-e a gyilkosságon keresztül nem egy embert, hanem egy eszmét ölni meg. A darab alapjául szolgáló Dosztojevszkij-műhöz híven a nézők végigkövethetik egy gyilkosság elkövetésének történetét a gondolat megfogalmazódásától kezdve az előkészületen át az elkövetésének pillanatáig, majd ezt követően a párhuzamosan láthatják egyik oldalról a nyomozási folyamatot, a kihallgatásokat és a pereket, a másik oldalról pedig azt, hogy az elkövető hogyan próbálja feldolgozni a tettét, elviselni annak súlyát. A színdarab rendkívül jól adja vissza Raszkolnyikov vívódását, a zenei betétek felerősítik a szokatlan, modern és klasszikus díszletelemek ötvöztetésével kialakított színpadkép által keltett érzéseket. A színészi játék szintén kiforrott, külön kiemelésre érdemes Stohl András, aki szórakoztató s egyszersmind gondolatébresztő alakítást nyújt a nyomozást vezető Porfirij szerepében. A darab legközelebb november 15-én, csütörtökön, 19 órakor lesz látható.

Bemutatkozik a MÁJT TDK

Írta: KOVÁCS ÁKOS TIBOR

Kedves Hallgatótársaink! Az elkövetkezendő néhány sorban szeretnénk nektek bemutatni a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének szakmai tevékenységét és közösségi életét, ezáltal bátorítva benneteket üléseinken való részvételre. A MÁJT TDK nemcsak kiváló közeget biztosít a tudományos munkához, hanem egy baráti közösség is, ahová jó érzés tartozni.

Az egyetem hatalmas közösség összehasonlítva mondjuk egy középiskolai osztály létszámával, így rendkívül fontos, hogy találjunk egy olyan közeget, mely inspirál minket a szakmai és tudományos munkára, valamint baráti társaságot is nyújt számunkra. Erre kínál megoldást az egyetemünkön működő hallgatói szervezetek, továbbá a tanszékek mellett működő tudományos diákkörök. A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre (MÁJT TDK) több mint harminc éves múltja tekint vissza és nagy népszerűségnek örvend a hallgatók körében.

A tárgy jellegéből adódóan főként az első éves hallgatók adják üléseink legnagyobb számú közönségét, hiszen a magyar állam- és jogtörténet a legfontosabb első éves tárgyak egyike ezen tudományterület alapozó jellegéből fakadóan. Azonban üléseinken rendszeresen megjelennek a felsőbb évfolyamok képviselői is, hiszen minden jogterületnek van jogtörténeti vonatkozása, így a jogtörténet végigkíséri egy hallgató életét az egyetem kapuján való belépéstől a diploma átvételéig (tán még tovább is...) Éppen ezért

helyzetünk két szempontból is speciális: egyrészt az elsőéves hallgatók velünk találkoznak először egyetemi tanulmányaik során, így meghatározó elemei vagyunk a tudományos diákkélettal kapcsolatos kép kialakításában, másrészt a tárgy univerzalitásából adódóan az egyetem minden évfolyamát és minden jogterületet lehetőségünk van megszólítani üléseink témái által.

Rendszeres, szerdánként 18 órakor kezdődő üléseinken főként olyan jogtörténeti témák kerülnek górcső alá, amelyeket a kötelező stúdiumok keretei között nincs lehetőség bemutatni. Hol komolyabb, hol kötetlenebb formában, a világ történéseire folyamatosan reflektálva állítjuk össze a TDK ülések témáit. Az előadások során lehetőségetek nyílik a kar oktatóival, illetve neves külső előadókkal való személyes megismerkedésre és kötetlen beszélgetésre. Hagyományos szerdai alkalmainkon kívül gyakran szervezünk tanulmányutakat és látogatunk el különböző büntetés-végrehajtási intézetekbe, így az e alkalmakon való részvétellel nem csupán elméleti, hanem gyakorlati ismereteket is bővíthettek.

A tanszék mellett működő demonstrátorok és oktatók örömmel segítik az olyan lelkes hallgatókat, akik behatóbban kívánnak foglalkozni egy-egy jogtörténeti területtel, emellett lehetőség van a kutatási eredmények publikálására is ezen újság hasábjain. Azok a magyar alkotmány- illetve jogtörténet tárgyakat teljesített tanulók, akik mélyebben szeretnék elkötelezni magukat a Tudományos Diákkör mellett, s aktív tagjává kívánnak válni egy összetartó, baráti társaságnak, azok minden év szeptemberében benyújthatják jelentkezésüket a tanszék demonstrátori pozíciójára.

A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre szeretettel vár minden érdeklődő hallgatót a szerdánként 18 órától kezdődő ülésein. Ha a féléves programunkkal vagy a TDK-val kapcsolatban bármilyen kérdésed van, írd bátran a majittdk@icloud.com e-mail címre, vagy keress minket a MÁJT TDK Facebook oldalán.

Amennyiben a Joghistoriával kapcsolatban merül fel bármilyen kérdés, illetve publikációt szeretnél eljuttatni hozzánk, írd meg a joghistoria@gmail.com e-mail címre. A Joghistoriával kapcsolatban friss információk megszerzéséhez kövessétek a Joghistoria Facebook oldalát

A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének féléves programterve

Írta: KOVÁCS ÁKOS TIBOR

Megtartotta a 2018/19-es tanévi alakuló ülését a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre. Az ülésen megválasztottuk TDK titkárainkat, Kovács Ákos Tibort és Sziládi Péter (aki immár második alkalommal tölti be ezt a tisztséget), továbbá bemutatkoztak a tanszék új és régi-új demonstrátorai is. Idén is izgalmas programokkal készültünk, melyekre szeretettel várunk minden kedves érdeklődőt. Örömteli hír, hogy új tagokkal bővült a Joghistoria szerkesztőségi csapata.

A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre nemcsak a tudományos fejlődésre kínál remek lehetőséget, hanem egy összetartó, szuper közösség vagyunk, melynek öröm tagja lenni. A TDK baráti társaság, melyre lehet támaszkodni az egyetemi élet olykor kacskaringós útvesztőiben. Programjaink a tananyaghoz számos helyen kapcsolódnak, de kicsit könnyedebben, kötetlenebbül engednek betekintést a jogtörténet izgalmas világába. Reméljük idén sem lesz ez másképp, ezért remek egyetemi programokkal, illetve néhány külsős kuriózzal is készültünk nektek. Ha szerda este, akkor MÁJT TDK! Idén is szerdánként, 18 órától várjuk érdeklődőinket.

Szeptember 26-án megtartotta alakuló ülését a MÁJT TDK, ahol tanszékünk új, és régi-új demonstrátorait prof. Dr. Mezey Barna tanszékvezető Úr köszöntötte és látta el őket értékes tanácsokkal a demonstrátori munkára és az egyetemi életre nézve. Ugyanebben az időpontban tartotta meg ülését a Joghistoria szerkesztőségi csapata is, hiszen folyóiratunk szerkesztősége idén új tagokkal bővült. Október 3-án Rigó Balázs Tanár Úr tartott előadást

„A kőfalak leomlanak” címmel, ezen előadás a cenzúra kijátszását mutatta be a Kőműves Kelemen rockballadán keresztül. Ezek után október 10-én prof. Dr. Mezey Barna tanszékvezető Úr tartott előadást a halálbüntetésről és a halálbüntetés történetéről, ahol pro és kontra hangzottak el érvek a halálbüntetéssel kapcsolatban, ezzel kitekintve a hatályos büntetőjog területére is. Szintén október 10-én mutatták be Budapesten is az ELTE-ÁJK Kari Tanácstermében az „Erdély jogtörténete” című könyvet, a könyvbemutatón részt vett a kötet szerkesztője, továbbá a szerzők, valamint az érdeklődő közönség. Az eseményt megnyitotta prof. Dr. Menyhárd Attila, az ELTE-ÁJK dékánja. Legutóbbi már lezajlott programunk október 17-én volt, ezen az előadáson dr. Bagosyné dr. Körtvélyesi Mária bírónő, az Országos Bírószágtörténeti Kiállítások főszervezője tisztelt meg bennünket jelenlétével, és tartott előadást Dr. Barcsay László életéről és pályafutásáról.

Az idei tanévben az egyik legfontosabb esemény az Országos Tudomány Diákköri Konferenciára való felkészülés, így október 24-én tanszékünk indulói tartják meg gyakorlásképpen pályamunkáik ismertető előadásait. November 14-én a biztosítási jog történetéről hallhatunk majd érdekességeket Sinem Ogis-tól, az Augsburgi Egyetem doktoranduszától. November 23-án börtönlátogatást szervezünk a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet II. objektumába, azaz a Gyorskocsi utcába, erre az eseményre hamarosan versenyjelentkezést hirdetünk. Az idei félévben az OTDK közeledtével tekintettel kutatómódszertani előadással is szeretnénk segíteni az induló, valamint az indulást tervező hallgatók kutatási tevékenységét. Végül az idei évben is megtartjuk a hagyományosnak tekinthető vizsgafelkészítő előadásunkat.

Rövid hírek a Joghistóriáról – Köszönetnyilvánítás

Az idei évben számos változás történt folyóiratunkkal, amit a Kedves Olvasó is észrevehet, ha a kezébe fogja legújabb számunkat. Két új rovattal is bővült a Joghistória. A „jogtörténeti rejtvény” helyett bemutatjuk „jogtörténeti érdekességek” című rovatunkat, melyben egy-egy szövegbuborék formájában kiragadunk egy-egy érdekes részletet a jogtörténet és a történelem világából.

Másik új rovatunk az „akkor és most: jogintézményeink jogtörténeti vonatkozásai” címet viseli. Ezen rovat segítségével lehetőséget teremtünk arra, hogy a kar összes tanszéke mellett működő tudományos diákkörök, valamint egyetemünk szinte összes hallgatója publikációs felületet nyerjen. Ebben a rovatban dominánsan jelenik meg a hatályos jog kis tekintéssel a jogtörténetre is.

Bízunk benne, hogy egy hosszú és gyümölcsöző együttműködést tudunk kialakítani a karon belül az összes tudományos diákkörrel, valamint a későbbiekben az ország összes jogtörténeti tanszékével. Ezzel elárultam, hogy távlati céljaink között szerepel az ország összes jogtörténettel foglalkozó tanszéke mellett működő tudományos diákkör felkeresése, ezzel egy országos, hallgatói publikációkat tömörítő jogtörténeti szaklap létrehozása.

Ambiciózus terveink mit sem érnének nagylelkű támogatóink nélkül. A Joghistória – a fejlődéshez szükséges erőforrásaik biztosítása véget – nagyszabású támogató kampányba kezdett, melynek eredményeképpen **támogatóink között köszönhetjük a Magyar Országos Közjegyzői Kamarát, a Magyar Ügyvédi Kamarát, a Nagy és Trócsányi Ügyvédi Irodát, valamint a Kovács Ügyvédi Irodát.** Adományaiknak köszönhetően az idei évtől folyóiratunk színes külső borítóval jelenik meg; és ez még csak a kezdet a megújulás felé vezető úton. Ezúton is szeretnénk megköszönni segítségüket!

Magyar Ügyvédi Kamara

Kovács Ügyvédi Iroda

NAGY & TRÓCSÁNYI

Bemutatkoznak a MÁJT Tanszék demonstrátorai

Gera Anna vagyok, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának másodéves, jogász szakos hallgatója és a Középiskolások Szabadegyeteme Egyesületének önkéntese. Nagy öröm számomra, hogy idén először demonstrátorként segíthetem a tanszék munkáját, ugyanis az első egyetemi évemben az alkotmány- és jogtörténeti tanulmányaim voltak azok, amelyek hatására a legtöbbet fejlődtem, és amelynek köszönhetően a legtöbbet tanulhattam meg a jog s összességében a történelmünk mába futó fejlődésének természetéről. Úgy gondolom, e tudományterület megismerése változatlanságában is mindig aktuális és releváns tudással ruház fel, megértése pedig egy olyan szemléletmódot ad, amelyet talán a tudatos vissza-, és a nyugodt előretekintés művészeteként lehet jellemezni.

Ezzel összefüggésben a jogtörténeten belül különösen érdekelnek a korszakon átívelő folyamatok és az egyes intézmények kialakulásának és átalakulásának vizsgálata, illetve az, hogy a történelem során jelentkező egyes, jogon kívüli változók hogyan hatottak a jogfejlődésre. Szintén érdekesnek és különösen fontosnak tartom annak elemzését, hogy a múlt történései hogyan jelennek meg napjaink jogi kultúrájában, különös tekintettel a jogszabályokra és a jogi érvelésre, jelenleg ennek kapcsán a történeti alkotmányunk vívmányainak alaptörvényi megjelenésével, és e fordulat értelmezési lehetőségeivel és perspektíváival foglalkozom.

Célom, hogy diákéveim alatt a jogtudományt a lehető legtöbb oldaláról ismerjem meg, illetve, hogy kipróbáljam magam olyan helyzetekben, amelyek elmélyült tudást és biztos fellépést kívánnak (eddigi tanulmányaim során többször indultam tanulmányi versenyeken, amelyek közül a legkiemelkedőbb eredményeim az OKTV dráma első, nyelvtan második, latin hatodik és irodalom huszonnegyedik, illetve az Okosabb vagy, mint Ulpianus? római jogi vetélkedőn való második helyezés), hogy aztán ezt követően kihívásokkal teli és az engem körülvevő világot építő és jobbá tevő munkát végezhsek.

Vuncs Rajmund vagyok, egyetemünk másodéves hallgatója. 2018-ban jelentkeztem először a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék demonstrátori pályázatának felhívására, amelynek során jelentkezésem sikeres elbírálásban részesült. Eddigi tanulmányaim során érdeklődésemet legjobban a történelem keltette fel, azonban nem annak háborús konfliktusai, hanem az ellentétek békés, a jog által megoldott módszerei. Az elsőéves tanulmányaim során a magyar alkotmány- és jogtörténetet kedveltem meg igazán, amelynek keretében elmélyíthettem tudásomat az érdeklődésem középpontjában álló korszakokat illetően, mint a kiegyezés kora, illetve a Horthy-korszak. A demonstrátorság kiváló lehetőség számomra, hogy tanulhassak a tanszéken tanító szaktekintélyektől és munkámmal segíthessem a tanszék eredményes munkáját.

Kovács Ákos Tibor vagyok, negyedéves joghallgató. Immár harmadik éve tevékenykedem a Magyar Állam- és Jegtörténeti Tanszék demonstrátoraként, az idei évtől pedig Tudományos Diákköri titkárként. Demonstrátorként lehetőségem nyílt a Joghistoria szerkesztőségében is részt venni, először a TDK hírek és a Jog- és kultúra rovat szerkesztőjeként, majd szintén az idei évtől a folyóirat társ-főszerkesztőjeként. Tanszéki munkám során igyekszem segíteni az oktatók munkáját, valamint ötleteimmel és szervezői munkámmal lebonyolítani a Tudományos Diákkör programjait. A Joghistoria vonatkozásában főszerkesztő társammal szeretnénk publikációs lehetőséget biztosítani a tudományos kutatómunka, valamint alkotói tevékenység iránt érdeklődő hallgatóknak. Jegtörténeti kutatásaim során foglalkoztam egyházjoggal és büntetőjog-történettel, míg a hatályos jog területén főként a polgári jog és a polgári eljárásjog érdekel. Diplomám megszerzése után ügyvédi pályára készülök. Szabadidőmben szeretek sportolni, több mint tíz éve teniszezek, illetve három évig lovagoltam, továbbá rendszeresen futok. Szívesen olvasok, főként történelmi regényeket és politikai témájú könyveket forgatok, de a jogi krimiket is nagyon kedvelem. Rendszeresen járok színházba és moziba, érdekel a gasztronómia és a borászat is.

Sziasztok! Maschefszy Emesének hívnak, másodéves hallgató vagyok és a mostani szemeszterben lettem demonstrátor a tanszéken. Mindig is vonzott a történelem, középiskolásként több versenyen is indultam, már akkor is szívesen mélyültem el történelmünk egyes korszakaiban. Ezért elsőévben megtetszett először az alkotmánytörténet, majd a jegtörténet, és tudtam, hogy szeretnék majd a jövőben foglalkozni ezzel a sokoldalú tárggyal és a demonstrátorságot is megpróbálni. Kedvenc korszakom a dualizmus, a békebeli Magyarország időszaka. Ezen belül is az emberi jogok fejlődését, a nők egyenjogúságért folytatott harcát szeretném majd kutatni, míg a 20. század vonatkozásában a fogyatékkal élők jogainak fejlődése érdekel. Angolul, németül és latinul tudok. Szabadidőmben szívesen járok színházba, különösen az Operettszínházba, és sportolni is nagyon szeretek.

Sziasztok! Sall Zsófiának hívnak, harmadéves joghallgatóként immár második éve vagyok a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék demonstrátora. Eredetileg azért jelentkeztem erre a posztra, mert ez a tantárgy állt legközelebb hozzám – ez azóta sem változott. Ezen kívül szerettem volna valami pluszt csinálni, a tanuláson kívül is kipróbálni magamat valamiben, része lenni egy közösségnek, ahol egymást segítjük, fejlesztjük. Ezen elképzeléseimnek tökéletesen meg is felelt a tanszéken töltött első év, részt vehettem több érdekes előadáson, konferencián és olyan nagy tudású professzorokat hallgathattam meg, akik csak még inkább megerősítették bennem a jogtörténet iránti szeretetemet. Ezt megelőzőleg a fiatalkorúak büntetőjogának változásait és Széchenyi István műveit kutattam, ezen témákkal voltak kapcsolatosak a Joghistóriába írt cikkeim is, amelybe ezeken kívül kulturális témájú ajánlókat is írtam. Remélem továbbra is része lehetek ennek a közösségnek, segíthetem a tanszéket és bővíthetem tudásomat.

Sziládi Péter Sándor, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának (ELTE-ÁJK) jelenleg végzős jogász szakos hallgatója. Gimnáziumi éveiben (2006-2014) a Cegléd Rádió „Suli Rádió” című műsorának, a Ceglédi Club Tv-nek, valamint a saját alapítású Local FM-nek volt műsorvezetője. Ezen felül a KEBA tőkepiaci versenyén ért el csapatban II. és III. helyezést, továbbá számtalan városi, kistérségi, megyei és országos szavaló-, illetve prózamondó versenyen vett részt. 2012-ben pedig első ízben szerezte meg az „Év diákja” címet.

Jelenleg az ELTE Bibó István Szakkollégium keretei között a Civilisztiai Tudományok Műhelyében végzi szakmai munkáját. Az ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszékén ösztöndíjas demonstrátor, a Tudományos Diákkör titkára, s rendszeres előadója. Az augsburgi és a jénai egyetem gondozásában nemzetközi konferencián előadóként szerepelt, emellett németül, angolul, s magyarul is publikál. Az ELTE Felvételi Előkészítő Bizottság munkájából történelemtanítással veszi ki a részét, míg 2016-17-ben a szervezet történelem frakcióvezetői feladatait is ellátta.

2017-18-ban tanulmányait a Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg ösztöndíjas hallgatójaként folytatta. Kiemelkedő tanulmányi és tudományos teljesítménye alapján többször Köztársasági, Nemzeti Felsőoktatási és az Új Nemzeti Kiválóság Program ösztöndíjában is részesült. 2017-ben a XXXIII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Állam- és Jogtudományi Szekciójának Magyar Állam- és Jogtörténet I. tagozatában „Kossuth, a bukott monarcha vagy a „respublica” őre?” című dolgozatával (Konzulens: Prof. Dr. Mezey Barna) II. helyezést ért el.

Zanócz Gréta vagyok, negyedéves joghallgató. Immár harmadik alkalommal töltöm be a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék egyik demonstrátori posztját. Demonstrátori jelentkezésem során választásom azért is esett Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszékre, mert az érdeklődésem már a gimnáziumi éveim során is a történelem irányába fordult. Az egyetemen pedig egyre inkább a jogtörténet és az alkotmánytörténet irányába orientálódtam. Eddigi kutatásaim során elsősorban a magánjog egyes jogintézményeinek jogtörténeti háttérével foglalkoztam. Köszönhetően a tanszék nemzetközi kapcsolatainak két alkalommal is részt vehettem és angol nyelven előadhattam kutatásaim eredményét az évente megrendezésre kerülő horvát-magyar konferencián. Több publikációm is megjelent a Tanszék Tudományos Diákkörének folyóiratában, a Joghistóriában, amelynek az idei tanévtől főszerkesztőtársa lettem, és ahova szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató, jogtörténeti vonatkozású tudományos kutatásainak az eredményeit.

Úgy gondolom, hogy megtiszteltetés a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék demonstrátorának lenni, hiszen már hallgatóként lehetőségünk nyílik tudományos konferenciákon való részvételre, tudásunk bővítésére, az oktatók munkájának a segítésére, publikálásra, valamint nemzetközi kapcsolatok kialakítására.

Kárász Marcell vagyok, harmadéves jogász szakos hallgató, de már másodéves korom óta a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék demonstrátori csapatának tagja vagyok. A történelem, azon belül is a 19-20. századi történelem iránti vonzódásom már a gimnáziumban is nyilvánvaló volt, éppen ezért nem ért meglepetésként, hogy elsőévesként is a magyar alkotmány- és jogtörténet volt a kedvenc tárgyam. Hiszem, hogy az alkotmány és a jogrendszer fejlődésének történeti aspektusból történő vizsgálatának nagyon fontos szerepe van abban, hogy az állam és a jogrendszer mai működését is megértsük, éppen ezért nagyon fontosnak tartom az alkotmány- és jogtörténet oktatását és művelését. Az érdeklődésem középpontjában elsősorban az alkotmánytörténet, kiváltképp a parlamentarizmustörténet áll; így például foglalkozom a két világháború közötti felsőház felépítésével és működésével. Elsőéves koromban a Tanszék által szervezett YOU MÁJT WIN 8 tanulmányi versenyen első helyezést értem el, több alkalommal publikáltam a tanszék Joghistória című kiadványába, illetve 2018 nyarán részt vettem a tanszék és az Augsburgi Egyetem által közösen szervezett német-magyar büntetőjog-történeti csereszemináriumon is.

Tudtad-e, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormány népbírószági jogszabályt fogadott el 1945-ben, mely célja a háborús bűnösök felelősségre vonása volt, akik a háborúba sodródást nem akadályozták meg vagy bármilyen módon kezdeményezték azt? Ezért a büntetés halál volt, ez a politikai elit ellen irányult elsősorban. A rendelet visszaható hatállyal rendelkezett, így szemben állt a Csemegei-kódexből ismert nullum crimen sine lege jogelvvel.

Tudtad-e, hogy a magyar miniszterelnököket sem kerülték el az olyan politikai perek, ami Rajk László vesztét is okozták, ezen a kormányfők elleni kirakatperek során halálos ítéletek is születtek? A nyilvánosság eszközét a közösség gyűlöletre szítására használták, kevésbé a vádlott védő beszédének nagyközönség általi megismerésére. Kiknek lett az ítélet halálos? Batthyány Lajos, Bárdossy László, Imrédy Béla, Szálasi Ferenc, Sztójay Döme és Nagy Imre élete áldozott le így.

Tudtad-e, hogy a patrimoniális kori büntetőjogban csupán súlyosbító körülmények voltak, szemben a mai joggal, ahol enyhítő körülmények sora létezik, mint az elmeállapot vagy cselekvőképzetlenség? Súlyosbító körülménynek számított a titokban, illetve csoportosan elkövetett bűncselekmény, vagy a visszaeső bűnös, így szigorúbb büntetésre számíthattak.

Tudtad-e, hogy a XVII. században a megyei törvényszékek és úriszékek gyakrabban mondtak ki halálos ítéletet, mint a szabad királyi városok magisztrátusai? Harmadannyi elítéltet végeztek ki a városokban, mint az előbbi fórumok. Az 1670-es években csökkenő tendencia is megfigyelhető a halálos ítéletek számát tekintve, ezt a büntetést általában nagy összegű vagyoni lopás esetén alkalmazták.

Tudtad-e, hogy 1956. évi első számban a Jogtudományi Közlöny is beszámolt Magyarországról, akkori Magyar Népköztársaságról, ENSZ-hez való csatlakozásáról? A cikk értelmében a nemzetközi jog ezáltal a fontos jogágak közé emelkedett és a jogásztársadalom előtt is új lehetőségek nyíltak meg.

A képen a MÁJT Tanszék demonstrátorai, valamint Prof. Dr. Mezey Barna Tanszékvezető Úr lát-
ható. A képen balról jobbra: Vuncs Rajmund, Kovács Ákos Tibor, Kárász Marcell,
Prof. Dr. Mezey Barna, Sall Zsófia, Maschefszy Emese, Sziládi Péter, Gera Anna, Zanócz
Gréta

TÁMOGATÓINK

Magyar Ügyvédi Kamara

NAGY & TRÓCSÁNYI

Kovács Ügyvédi Iroda

ELTE ÁJK
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

A folyóirat az alábbi oldalakon digitálisan színes változatban online is elérhető:

facebook.hu/joghistoria

majt.hu

issuu.com/joghistoria

eltereader.hu